

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

**ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ:
КОМПОНЕНТИ, ПРОЦЕСИ І АКТОРИ**

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала студентка 6 курсу 623 групи
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Палійчук Сніжана Анатоліївна
Керівник: к.політ.н., доц. Стецюк А.В.
Рецензент: _____

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри №3
Від “13” жовтня 2021 року

зав. кафедри _____ доц. Макар В.Ю.

Чернівці - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Парадигма світового порядку.....	6
1.1 Поняття «світовий порядок».....	6
1.2 Політичні концепції сучасного світового порядку.....	10
1.3 Якісна відмінність сучасного світового порядку.....	13
1.4 Сучасна ідеологія світового порядку.....	19
1.5 Політико-економічний підхід до перспектив сучасного світового порядку.....	21
Розділ 2. Особливості формування нового світового порядку.....	24
2.1 Світові гегемони. Куди приведе глобалізація.....	24
2.2 Світові ресурси в контексті глобалізації.....	37
Розділ 3. Глобалізація як визначальний фактор трансформації світового порядку.....	44
3.1 Глобалізація та світовий порядок.....	44
3.2 Процес економічної глобалізації.....	61
3.3 Цифрові та інформаційні технології як наслідок глобалізації.....	71
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
SUMMARY.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність моєї теми визначена змінами майбутнього, яке потребує покращень в політичній економічній та іншій сферах. Також важливим аспектом теми є шляхи на наслідки глобалізації. Оскільки глобалізація вже поглинає світ, то потрібно розуміти куди рухаються технологічні процеси, тому що, широкомасштабні наслідки глобалізації є складними та політичними. Як і у випадку з великим технологічним прогресом, глобалізація приносить користь суспільству в цілому, але шкодить певним групам.

Спостерігачі за світовими справами люблять вказувати на визначальний момент або ключову подію, щоб проголосити кінець однієї епохи і початок іншої. Не дивно, що нова пандемія коронавірусу вже породила багато припущень про те, що внаслідок цього світ зазнає глибоких змін, навіть що сучасна історія назавжди буде розділена між тим, що відбувалося до нашої ери до коронавірусу і після коронавірусу. Так само і коронавірус, завдяки йому світова фармацевтична промисловість виграє, але люди програють і програють вони не лише шаленими витратами на ліки але і життями.

Мета і завдання дослідження. Суть головні мети дипломної роботи в тому, щоб на основі досліджень міжнародних відносин та світового порядку дізнатись можливі варіанти розвитку подальших подій. Оскільки завжди потрібно бути на кілька кроків попереду. Передові держави розвиваються та процвітають, але що буде далі нікому не відомо, отож це потрібно передбачити. Завдання дослідження. Першочерговим завданням дипломної роботи було – розкрити зміст поняття «світовий порядок». Далі було охарактеризовано ідеології світового порядку та перспективи сучасного світового порядку. Також необхідно встановити основних гегемонів у старому та новому світовому порядку, розкрити проблеми нового світового порядку, та які загрози є у майбутньому. Потрібно також проаналізувати до чого

призведуть майбутні загрози та встановити тенденції майбутнього для основних держав на міжнародній арені.

Об'єктом дослідження є новий порядок, що зароджується у цих процесах які наразі відбуваються на міжнародній арені, тому яким буде подальший розвиток подій можна лише здогадуватись, враховуючи те що хворобами і глобальними катаклізмами людство не зможе керувати.

Предметом дослідження є передумови формування нового світового порядку, та теперішній стан світового порядку.

Методологія та методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають теоретичний, емпіричний та гносеологічний. Це дозволило максимально точно розглянути все чітко, структуровано та систематизовано.

Теоретичний метод дозволив передбачити якісно можливі подальші події.

Емпіричний метод дозволив збирати інформацію, виробляти гіпотези, та аналізувати.

Гносеологічний метод допоміг дізнатись багато нової інформації, обробити її, структурувати та доцільно використати.

Хронологічні рамки дослідження.

Не можливо точно визначити початок певних глобалізаційних процесів, оскільки різні теоретики по різному визначають часові рамки. Але з точністю можна сказати що ці процеси тривають постійно, оскільки поки є держави, їх прагнення та поки триває розвиток світу тоді і буде тривати глобалізація. У своїй роботі я описувала цей процес у різні періоди, в основному після Другої світової війни. Верхня межа часових рамок це 2020 рік.

Джерельна база дипломної роботи. За останні п'ятнадцять років була опублікована достатня кількість робіт, переважно статей, присвячених аналізу

підсумків завершеної Холодної війни і боротьби двої систем, а також поглядів на найближче майбутнє міжнародної системи.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів та підрозділів до них, висновків; робота містить 88 сторінок тексту. Список джерел включає 52 найменування.

Розділ 1. Парадигма світового порядку

1.1 Поняття «світовий порядок»

В науковій літературі існує багато різних тлумачень поняття «світовий порядок» Світовий порядок – це принципи, норми та інститути, що регулюють поведінку і діяльність міжнародних акторів. Устрій міжнародних відносин визначає форму організації, протікання і відтворення політичного процесу. Як устрій міждержавних відносин трактується світовий порядок відомим дослідником проблеми, англійським вченим Х. Буллом: «під світовим порядком розуміється характер або напрямок зовнішньої активності, що забезпечує непорушність тих цілей співтовариства держав, які є для нього з одного боку елементарно необхідними, з іншого – життєво важливими, з третього – загальними для всіх.» Згідно Буллу, ієрархія цих цілей така:

1. Збереження самої системи і спільноти держав, нейтралізація існуючих і потенційних загроз.
2. Забезпечення миру, що розуміється як можливість воєн лише за обставин і відповідно до принципів, поділюваних світовою спільнотою
3. Збереження самої системи і спільноти держав, нейтралізація існуючих і потенційних загроз.
4. Забезпечення незалежності та суверенітету кожної держави.
5. Збереження миру, що розуміється як можливість воєн лише за особливих обставин і відповідно до принципів, поділюваних світовою спільнотою¹

¹ Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив // Економіка України. – 2006. – №2. – С. 148-160.

Наявність і функціонування загальних установок для всієї соціально-політичної сфери незалежно від того, зачіпають вони взаємини між індивідуумами, суспільством і державою або взаємини між державами. Світовий порядок можна визначити як такий устрій міжнародних відносин(міждержавних), який покликаний забезпечити основні потреби суб'єктів світової політики у безпечному існуванні та реалізації своїх інтересів.

Є наступні основні вимірювання світового порядку: горизонтальне, вертикальне і функціональне.

Горизонтальний вимір-це, перш за все відносини між основними акторами світової політики. Підтримка порядку в міжнародній системі забезпечується завдяки балансу сил, наявності спільних інтересів і цінностей. Вертикальний вимір світопорядку-це відносини між сильними і слабкими акторами. Гарантом існування жорсткої ієрархічної організації міжнародних відносин виступає, перш за все, фактор сили. Саме сила забезпечувала жорстку ієрархічну організацію міжнародних відносин в рамках імперій.

Основу функціонального виміру світового порядку складають такі фактори, як дипломатія і стратегія акторів - економічна взаємодія між ними, моральні, цінності і політичні амбіції лідерів, транснаціональні спільноти ділових людей, асоціації вчених, фахівців і т.д. кожен із зазначених факторів може грати стабілізуючу і дестабілізуючу роль в міжнародних відносинах.

Світовий порядок поєднує в собі елементи стійкості, стабільності, тобто власне порядку, і перехідності як накопичення передумов для просування до більш високих форм організації міжнародних відносин, відповідним до суспільного життя. Історично початок чергового світового порядку було пов'язано або з підсумками воєн, що слідували за ними внутрішніми змінами в провідних країнах, або з розпадом деяких великих держав. Як наслідок у порівнянні з попереднім світопорядком змінювалися склад найбільш

впливових суб'єктів міжнародних відносин і конфігурація зв'язків між ними¹. В кінці 70-х років широкого поширення набуло поняття «новий світовий порядок». Саме тоді у зв'язку з валютно-фінансовою та енергетичною кризами, демографічним вибухом, дефіцитом продовольства в третьому світі та іншими процесами, різко знизили стабільність міжнародної системи, авторитетні неурядові організації (Римський клуб, рада з вивчення людства та ін.), використовуючи методи математичного моделювання, прийшли до висновку про необхідність трансформації існуючого світопорядку в справедливий як для окремих індивідів, так і держав. Головна мета такої трансформації бачилася в " досягненні гідного життя і добробуту для всіх громадян світу» .

Латинський девіз "новий світовий порядок" поміщений Чарльзом Томпсоном в 1782 році на друку США, в підставі зображення піраміди. У свою чергу він сходить до знаменитої IV еклозі Вергілія, де зображується майбутнє процвітання людства; в Середні століття ці рядки трактувалися як пророцтво про епоху християнства.

Згідно з неоколоніальним трактуванням поняття, новий світовий порядок-концепція світового устрою, що являє собою відображення неоколоніалізму Заходу і його сателітів². Така концепція нового світового порядку тісно пов'язана з ідеєю мондіалізму, тому що, згідно поглядам прихильників цієї теорії, в якості так званого «світового уряду», будуть посаджені представники конгломерату найбагатших країн світу (багатих не тому, що багаті природними та іншими ресурсами, а багатих тому, що змогли підпорядкувати собі всю світову економічну систему — див. золотий мільярд і монетаризм).

¹ Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив // Економіка України. – 2006. – №2. – С. 148-160.

² Горелов А. Глобальний неоколоніалізм в дійстві. 2016, - С. 207-213.

Російські критики неоколоніалізму зазвичай стверджують, що в новому світовому порядку, що склалося після 1991 року, Росії немає місця (принаймні як сильній самостійній державі або навіть взагалі)¹.

Варто відзначити, що подібна концепція Нового світового порядку (як, власне, і взагалі поняття Нового світового порядку) активно критикується і піддається сумніву людьми з ліберальними прозахідними політичними поглядами. Однак, варто відзначити, що, наприклад, новий світовий порядок вже цілком увійшов до списку стійких термінів геополітики, де він розглядається в світлі атлантизму і мондіалізму, як результат їх можливої перемоги над континентальними євразійськими силами, і його можна зустріти в тому числі і в вузівських підручниках з даної дисципліни.

З поєднанням НСП часто пов'язуються також різні конспірологічні уявлення про світове панування деяких таємних товариств (ілюмінатів, масонів).

Політичне кліше "новий світовий порядок" нерідко використовується в різних теоріях змови для позначення цілей таємних товариств (масонів, ілюмінатів).

Новий світовий порядок (*Povus Ordo Mundi*) посилається на план, при якому владна, створена з метою політичної змови організація править світом за допомогою автономного світового уряду, який повинен замінити суверенні держави та інші форми управління. При новому світовому порядку багато подій створюються за участю впливової секретної групи. Історичні та поточні події розглядаються як кроки спрямовані на досягнення влади над світом, що досягаються за допомогою фінансування політиків, соціальної інженерії, контролю над свідомістю і заснованої на страху пропаганди.

¹ Дністянський М. С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України: монографія. Львів. 2020. – С. 23.

1.2 Політичні концепції сучасного світового порядку

Основна особливість даного типу концепцій полягає в їх характері. Вони акцентують вплив на характері полярності світу, кількості полюсів в сучасному світі, утворених найбільш впливовими державами. Виходячи з цього підстави, можна виділити концепції багатополярності і однополярності¹.

Багатополярність. Офіційна позиція російського керівництва полягає в тому, що сучасний світ багатополярний. Ця точка зору сформувалася в протиположності претензіям США на світове лідерство, заснованому на їх, як вони вважають, перемозі в холодній війні і слабкості Росії в 1990-і рр. Проте в 2000-і рр. позиція Росії посилюється, а політика стає незалежною від Заходу. Також різко прискорюється економічний розвиток таких країн, як Китай, Індія, Бразилія. Для позначення цих чотирьох країн в літературі з'явилася спеціальна аббревіатура БРІК (за першими літерами їх назви).

Міністр закордонних справ РФ С.в. Лавров висуває наступні теоретичні аргументи на користь офіційну позицію Росії. «Світ вже не той, що був кілька років тому. Стало ясно головне: однополярний світ не відбувся, та й не міг відбутися в силу того, що в умовах глобалізації ні в кого не вистачить військово-політичних, фінансово-економічних та інших ресурсів для Імперського будівництва». Об'єктивною основою широкого міжнародного співробітництва є протидія викликам і загрозам сучасності, з якими можна впоратися тільки колективними зусиллями .

Разом з тим, зазначає С.Лавров, міфологія «однополярного світу» довгий час визначала напрямки умов і поведінки значної частини держав. У цей світ повірили, зробили на нього політичну ставку. Тому розуміння реального стану справ дається непросто. Існує уявлення, що альтернатива «однополярному світу» - це «хаотизація» міжнародних відносин внаслідок якогось «вакууму»

¹ Рамоне И. Геополитика хаоса. 2001. 128 С.

керованості і безпеки. Тим часом, як можна було переконатися не раз, саме односторонні, і тим більше силові, дії призвели до наростання конфліктності у світовій політиці, нашарування нових проблем на старі. Власне, це і становить механізм розширення конфліктного простору у світовій політиці.

На думку С. Лаврова, абсолютно невиправдано ставити знак рівності між багатополлярністю і зарядженістю на конфронтацію. Звичайно, з'являються нові "центри сили". Вони змагаються один з одним, в тому числі і за доступ до природних ресурсів. Так було завжди, і нічого фатального в цьому немає. Однак одночасно-і це дуже важливо - в сучасному світі складається неформальне колективне лідерство провідних держав і державних об'єднань світу на додаток до міжнародних інститутів, перш за все до ООН, що дозволяє наблизитися до вирішення проблем керованості світу. Основними учасниками колективного лідерського центру світу, на думку С. Лаврова, є Росія, Євросоюз і США. При цьому виключається чия б то не було одноосібна претензія на істину.

Як стверджує С. Лавров, парадигма сучасної світової політики визначається конкуренцією в найширшому прочитанні цього поняття, не рівнозначному конфронтації. Її предметом, крім іншого, стають ціннісні орієнтири і моделі розвитку. Новизна ситуації полягає в тому, що Захід втрачає монополію на процеси глобалізації. Мабуть, звідси і спроби представити те, що відбувається як загрозу заходу, його цінностям і способу життя.

Конкретизацією точки зору С.Лаврова з приводу глобальної конкуренції можна вважати наступне висловлювання А. Арбатова: «США безнадійно загрузли у війні в Іраку. Євросоюз занурився у вирішення проблем всередині ЄС. Росія, Китай, Індія і багато інших країн демонструють зростаючу самостійність на міжнародній арені, а деякі – такі, як Іран, Венесуела, КНДР, Куби, кидають США Відкритий виклик, а часом прямо їх провокують,

користуючись провалом Вашингтона в Іраку. Починається абсолютно новий етап світової політики і нова глобальна гра» .

1.3 Якісна відмінність сучасного світового порядку

Після Другої світової війни склався світовий порядок, що відрізнявся двома істотними особливостями. По-перше, це вже згадуване чіткий поділ світу на дві соціально-політичні системи, які перебували в стані перманентної «холодної війни» один з одним, взаємних загроз і гонки озброєнь. Розкол світу знайшов своє відображення в постійному посиленні військової потужності двох наддержав-США і СРСР, він інституалізувався в протистоять один одному двох військово-політичних (НАТО і ОВС) і політико-економічних (ЄЕС і реві) союзів і пройшов не тільки по «центру», але по «периферії» міжнародної системи.

І все ж світові лідери, дипломати та геополітичні аналітики знають, що живуть у епохальні часи, і одним оком дивиться на щоденну боротьбу, а іншим на те, що ця криза залишить у спадок світу. Конкуруючі ідеології, силові блоки, лідери та системи соціальної згуртованості проходять стрес-тест на суді світової думки.

У Франції Макрон передбачив, що «цей період навчить нас багато чому. Багато впевненостей і переконань буде зміщено. Відбувається багато речей, які ми вважали неможливими. Наступного дня, коли ми перемогли, це не буде поверненням до попереднього, ми будемо сильнішими морально. Ми будемо малювати наслідки, усі наслідки». Він пообіцяв почати з значних інвестицій у охорону здоров'я. Група депутатів-макроністів вже запустила веб-сайт Jour d'Après.

У Німеччині колишній міністр закордонних справ від Соціал-демократичної партії Зігмар Габріель скаржився на те, що «ми обговорювали державу протягом 30 років», і прогнозує, що наступне покоління буде менш наївним щодо глобалізації. В Італії колишній прем'єр-міністр Маттео Ренці закликав створити комісію на майбутнє. У Гонконзі на графіті написано:

«Повернення до нормального життя не може бути, тому що нормальне було проблемою в першу чергу». Генрі Кіссінджер, держсекретар США при Річарді Ніксоні, каже, що правителі повинні готуватися до переходу до світового порядку після коронавірусу.

Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш сказав: «Відносини між найбільшими державами ніколи не були такими дисфункціональними. Covid-19 яскраво проявляється, або ми об'єднаємося [разом] ... або ми можемо зазнати поразки».

У глобальних аналітичних центрах вирує дискусія не про співпрацю, а про те, чи стануть китайці чи США лідерами пост-коронавірусного світу.

Пандемія ніби перетворилася на змагання за світове лідерство, і набиратимуть обертів країни, які найефективніше реагують на кризу. Дипломати, які працюють із спустошених посольств, зайняті захистом того, як їхні уряди реагують на кризу, і часто глибоко ображаються на критику. На кону національна гордість і здоров'я. Кожна країна дивиться на свого сусіда, щоб побачити, як швидко вони «згладжують криву».

Аналітичний центр Crisis Group, оцінюючи, як вірус назавжди змінить міжнародну політику, припускає: «Наразі ми можемо розрізнити, що два конкуруючих наративу набувають популярності – один з яких полягає в тому, що країни повинні об'єднатися, щоб краще перемогти Covid-19, і урок, який полягає в тому, що країни повинні стояти окремо, щоб краще захистити себе від цього».

«Криза також є суворим випробуванням конкуруючих претензій ліберальних і неліберальних держав щодо кращого подолання надзвичайних соціальних проблем. У міру розгортання пандемії вона перевірить не лише

оперативні можливості таких організацій, як ВООЗ та ООН, але й основні припущення щодо цінностей та політичних угод, які лежать в їх основі».

Багато хто вже стверджує, що Схід переміг у цій війні конкуруючих наративів. Південнокорейський філософ Бюнг-Чул Хан у впливовому есе в *El País* стверджував, що переможцями є «азіатські держави, такі як Японія, Корея, Китай, Гонконг, Тайвань чи Сінгапур, які мають авторитарний менталітет, який походить від їхніх культурних традицій [з] конфуціанства. Люди менш бунтарські і слухняніші, ніж у Європі. Вони більше довіряють державі. Повсякденне життя набагато організованіше. Перш за все, щоб протистояти вірусу, азіати твердо віддані цифровому нагляду. З епідемією в Азії борються не лише вірусологи та епідеміологи, а й комп'ютерники та спеціалісти з великих даних».

Справді, Китай уже переміг на певному колі, вважаючи, що вправно змінив позицію від винуватця до рятівника світу. Нове покоління молодих наполегливих китайських дипломатів звернулося до соціальних мереж, щоб підтвердити перевагу своєї країни. Мішель Дюкло, колишній посол Франції, який зараз працює в Інституті Монтеня, звинуватив Китай у «безсоромних спробах отримати вигоду з «перемоги країни проти вірусу» для просування своєї політичної системи». Неоголошена холодна війна, яка назривала деякий час, показує своє справжнє обличчя під різким світлом Covid-19».

Теоретик міжнародних відносин з Гарварду Стівен Уолт вважає, що Китай може досягти успіху. Пропонуючи перший огляд журналу *Foreign Policy*, він припускає: «Коронавірус прискорить переміщення влади та впливу із заходу на схід. Південна Корея та Сінгапур показали найкращу відповідь, а Китай добре впорався із своїми початковими помилками. Реакція урядів у Європі та США була дуже скептичною і, ймовірно, послабить могутність західного бренду».

Вже з середини 90-х років питання про побудову нового світового порядку, його зовнішності і стратегії формування активно обговорюється в політичній і економічній елітах, а також в експертному співтоваристві практично всіх провідних країн світу¹. А різні представники адміністрації Буша відкрито на самому початку 21 століття неодноразово проголошували метою зовнішньополітичної діяльності США в 21 столітті створення нового світового порядку. Однак досвід вирішення двох криз на початку і в середині 20-го століття показує, що їх дозвіл проходило через світові війни – першу і другу. Кризи 20-го століття були породженням переважно економічними протиріччями, основним з яких був дисбаланс між економічною міццю нових промислових центрів сили (насамперед Німеччини та Японії) і обмеженими сировинними ресурсами, які вони контролювали. Цілий ряд найсерйозніших протиріч і дисбалансів, що лежать в основі нової кризи були тоді не актуальні. Проте вони породили дві світові війни. Це дає підставу стверджувати, що насувається цивілізаційна криза, істотно більш глибокий ніж попередні, не може бути дозволений без кровопролиття, причому досить масштабного.

Аналіз системи диспропорцій і протиріч, що породили починається цивілізаційна криза, показують, що вихід з нього з побудовою нового світового порядку може бути здійснено по одному з трьох варіантів: ²

1. Західна цивілізація забезпечить собі існуючий рівень споживання і перспективу його зростання за рахунок інших країн світу шляхом встановлення світового панування. Цей варіант буде пов'язаний з важкими втратами для всіх цивілізацій Землі, крім західної, і породить серйозний опір з боку народів і еліт інших країн.

2. Інші цивілізації зможуть відстояти свій суверенітет і контроль над наявними ресурсами і почнуть диктувати західній цивілізації умови їх

¹ Кучменко Е. З історії встановлення нового світового порядку та роль США в цьому процесі. Наукові Записки. Том 65. Історичні науки. 2007. – С. 62-70.

² Ялі М.Х. Цивілізаційна парадигма в дослідженні системи міжнародних відносин // Дослідження світової політики: 36. Наукових праць. Вип. 31.- К.: ІСЕМВ НАН України, 2005. – С.227-240.

надання. У цьому випадку західна цивілізація не зможе зберегти існуючий рівень споживання ресурсів, що означатиме її крах як цивілізаційного феномена з важкими втратами для її населення. Це природно породить прагнення країн Заходу будь-якими шляхами, включаючи військовий, не допустити такого результату.

3.Компромісний варіант, що передбачає виникнення системи міжнародних відносин, при якій буде забезпечуватися і підтримка промислового потенціалу західної цивілізації при збереженні суверенітету інших країн над своєю територією і ресурсами. Це варіант зажадає істотної зміни системи розподілу матеріальних ресурсів і благ в суспільстві багатьох країн світу, по суті справи, зміни їх соціального ладу. Як правило, це буває пов'язане зі значним утиском прав імущих верств, що природно викличе їх опір і прагнення вирішити кризові явища за рахунок зовнішньої сфери.

Аналіз можливих варіантів вирішення дисбалансів і протиріч, що породили цю кризу показує, що вони носять антагоністичний характер і без істотного утиску інтересів тих чи інших найбільших геополітичних суб'єктів ця криза вирішена не буде. А це означає неминучість застосування військової сили для їх вирішення. Враховуючи світовий характер кризи можна вважати, що і масштаб застосування військової сили для її вирішення набуде світового масштабу.

Таким чином, можна стверджувати, що насувається цивілізаційна криза з досить високою ймовірністю породить нову світову війну і буде вирішена за її підсумками. Тому сьогодні питання буде чи не буде світова війна вже не дуже актуальне, прийшов час обговорювати ймовірний характер цієї війни¹.

¹ Андрущенко В. П., Войналович В. А., Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України: теоретико-методологічний аналіз. Київ. 2019. – С. 377-382.

Аналіз можливих варіантів вирішення дисбалансів і протиріч показує, що сьогодні новий світовий порядок може бути побудований тільки по одній з двох моделей.

Перша, яку можна назвати по її суті, як "світ цивілізаційної ієрархії", коли деякі "обрані", визначивши себе як "інтелектуальне ядро людства", зберігають і збільшують досягнутий рівень споживання, за рахунок жорстокої експлуатації решти Людства з штучним скороченням його чисельності, доведенням до критично мінімального рівня його матеріального споживання і духовної деградації.

Ідейною основою цього напрямку стала абсолютизація економічних аспектів глобалізації, що передбачає домінування інтересів розвитку "міжнаціональних ядер" над інтересами розвитку окремих народів і цивілізацій. По суті це механічне перенесення вузькофункціональної організаційно-технічної системи, орієнтованої на матеріальне виробництво і споживання на живий організм - цивілізацію - її омертвіння, логічний результат розвитку західних ідей "прогресизму".

1.4 Сучасна ідеологія світового порядку

"Новий світовий Порядок" являє собою есхатологічний, месіанський проект, набагато перевершує за масштабами інші історичні форми планетарних утопій — такі як рух ранніх протестантів в Європі, карматський халіфат або комуністичні плани світової революції. Можливо, ці утопії служили як би прелюдіями остаточної форми мондіалізму, пробами, на прикладі яких програвалися інтеграційні механізми, ефективність структур управління, ідеологічні пріоритети, тактичні методи і т. д. Як би те ні було, сучасний мондіалізм, ввібравши у себе досвід і протестантизму, і есхатологічних ересей, і комуністичних революцій, і геополітичних катаклізмів довгих століть, відточив свої остаточні формулювання, з'ясувавши до кінця, що було прагматичним і випадковим в попередніх формах, а що дійсно становило основну тенденцію історії на шляху до "Нового Світового Порядку"¹. Після цілої низки коливань, двозначностей, прагматичних ходів і тактичних умовчань Сучасний мондіалізм остаточно сформулював свої фундаментальні принципи стосовно актуальної ситуації. Ці принципи можна розподілити по 4-му рівням.

1. Економічно: ідеологія "Нового світового порядку" передбачає повсюдне і обов'язкове встановлення на всій планеті, незалежно від її культурних і етнічних регіонів, ліберально-капіталістичної, ринкової системи. Всі соціально-економічні системи, що мають в собі елементи "соціалізму", "соціальної або національної справедливості", "соціальної захищеності" повинні бути повністю зруйновані і перетворені в суспільства "абсолютно вільного ринку". Всі загравання мондіалізму з "соціалістичними" моделями, що мали місце в минулому, зараз рішуче припиняються, і ринковий

¹ Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О., Геополітика. Київ. 2004. —С.293

лібералізм стає єдиною економічною домінантою планети, керованої світовим урядом.

2. Геополітично: ідеологія "Нового Світового Порядку" віддає безумовну перевагу країнам географічного та історичного заходу порівняно з країнами Сходу. Навіть у випадку щодо західного розташування тієї чи іншої країни їй завжди буде віддаватися перевага в порівнянні з її більш східним сусідом. Раніше діяла схема геополітичного Союзу заходу зі сходом проти центру (наприклад, капіталістичний Захід разом з комуністичною Росією проти націонал-соціалістичної Німеччини) сучасним мондіалізмом більш не застосовується. Геополітичний пріоритет західної орієнтації стає абсолютним.

3. Етнічно: ідеологія "Нового Світового Порядку" наполягає на граничному расовому, національному, етнічному і культурному змішанні народів, віддаючи абсолютну перевагу космополітизму великих міст. Національні і дрібно-національні рухи, раніше використовувалися мондіалістами в боротьбі проти "великого націоналізму" Імперського типу, будуть рішуче придушені, і місця для них в цьому "Порядку" не залишиться. На всіх рівнях національна політика світового уряду буде орієнтуватися на змішання, космополітизм і т. д.

4. Релігійно: ідеологія "Нового Світового Порядку" підготує прищестя в світ певного містичного персонажа, поява якого повинна буде різко змінити релігійно-ідеологічну картину на планеті. Самі ідеологи мондіалізму переконані, що мова йде про прихід у світ Машіаха, Месії, який відкриє людству закони нової релігії і здійснить безліч чудес. Епоха прагматичного використання мондіалістами атеїстичних, раціоналістичних і матеріалістичних доктрин завершена. Зараз вони проголошують наступ епохи "нової релігійності".

1.5 Політико-економічний підхід до перспектив сучасного світового порядку

Особливість даного підходу полягає в аналізі економічної складової світового балансу сил і світової ієрархії.

Прогноз світового розвитку дається в колективній монографії співробітників ІММО РАН під редакцією А.А. Динкіна. Згідно з оцінкою фахівців ІММО, до 2020р. в ієрархії країн за обсягом ВВП на перше місце вийде Китай – 23% світового ВВП. США опиняться тільки на другому місці – 18%. Далі будуть слідувати Індія (8.4%), Японія (4.6%), Росія (3.2%), Німеччина (2.9%), Бразилія (2.4%) .

Ще в середині XVIII ст. На Китай і Індію з їх гігантськими людськими ресурсами припадало приблизно половина світового ВВП. Адже до промислової революції продуктивність праці в різних країнах була приблизно однаковою. Потім країни Заходу пішли у відрив. У середині минулого століття частка Китаю та Індії становила всього близько 5% глобального ВВП. Тепер продуктивність праці в Китаї та Індії знову виходить на середньосвітовий рівень. Таким чином, центр світового розвитку зміщується в Азію¹.

Важливе значення має висновок вчених про те, що за окремими інформаційно-комунікаційними технологіями Південна Корея, Китай, Індія вже перейшли від «наздоганяючого» розвитку до «лідуючого». Випереджаючі темпи зростання витрат на НДДКР в Китаї та Індії призведуть до істотного зближення їх показників наукомісткості з розвиненими країнами. У 2020р. на Китай припаде 20% світового обсягу НДДКР, а на США – 28%. На жаль, частка Росії в глобальних НДДКР виросте незначно .

Таким чином, Сполучені Штати втратять роль єдиної наддержави, але все ще будуть зберігати перше місце за сукупною економічною, військовою та

¹ Український центр економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Перспективи входження України у ринки висхідних країн. Київ. 2015. – С. 10, 20, 34-36.

політичною могутністю серед інших центрів сили на світовій арені. Більш того, як відзначають фахівці ІМЕМО, по ВВП на душу населення, що характеризує не тільки кількісні, але і якісні параметри розвитку, США збільшать свій відрив від інших великих держав. Американський споживчий ринок залишиться найбільшим у світі. Крім того, США як і раніше будуть відігравати провідну роль в процесі глобалізації .

Разом з тим, як наголошується в монографії, в глобальній економіці тон все більше будуть задавати три головних регіональних економічних коаліції¹. Найбільш консолідованою з них буде Європейський Союз, хоча його частка в глобальному ВВП скоротиться і складе менше 20%. Значно менш інтегрованим виявиться північноамериканський блок (НАФТА), хоча за своїми розмірами він буде дещо перевершувати ЄС. Найбільша за розмірами і найменш інтегрована регіональна коаліція може скластися в Східній Азії (на базі АСЕАН). Якщо будуть зроблені перші кроки до створення спільного ринку країн АСЕАН, Китаю, Японії і Південної Кореї, то на частку цієї коаліції доведеться понад 30% світового ВВП. Східна Азія перетворюється на нову "майстерню світу". Всього ж ці три регіональні блоки в 2020 р.представлятимуть три чверті глобальної економіки. Їм будуть значно поступатися за своїми масштабами ще три економічні регіони Південноамериканський (МЕРКОСУР), в якому тон буде задавати Бразилія, А також Індія і Росія . Питання про регіонально-економічні блоки важливе в сучасній світовій політиці не тільки тому, що сьогодні майже всі великі держави в тій чи іншій мірі прагнуть до формування регіональних коаліцій. Це неоднозначно відбивається також на процесі глобалізації. Регіональна інтеграція може розглядатися не тільки як підготовчий етап до глобальної

¹ Макуха С. М.Міжнародні господарські зв'язки країн із перехідною економікою в умовах глобалізації. – Х.: Право 2005. – 304 с.

інтеграції, але і як альтернатива глобалізації. Поки остаточні висновки робити передчасно.

Розділ 2. Особливості формування нового світового порядку

2.1 Світові гегемони. Куди приведе глобалізація.

В століття початку Першої світової війни неминуче стало періодом для перегляду питання світового порядку. Зростання нових держав, зокрема Китаю, разом із уявним занепадом провідної світової сили, Сполучених Штатів, несе відгомін геополітичного переходу, який відбувся на початку 20-го століття: Британія починає свій відносний занепад; Китай хворий Азії; і Німеччина, Японія та США на підйомі. У той час як Європа була центром Першої світової війни з Східною Азією як побічним етапом, Східна Азія зараз є центром занепокоєння через спалах міждержавного конфлікту, оскільки лідери Китаю прагнуть повернути позиції країни як регіонального гегемона.

Проте Європу все ще переслідує своє минуле, а президент Володимир Путін прагне відновити російський вплив на захід, так само, як радянські лідери створили Радянський Союз після 1918 року в хаосі, що настав після Першої світової війни.¹

Якщо глянути ретроспективно, світ, можливо, вступає в період серйозної незахищеності, але використання історичних аналогій є ризикованою справою. Не передбачено, що сучасні особи, які приймають рішення, будуть йти за курсом, подібним до курсу їхніх колег 20-го століття. І світ у 2014 році дуже відрізняється від світу 1914, 1938 чи 1954 років. Світ переживає глибоку перебудову з точки зору відносної ваги ключових країн і регіонів у світовій економіці.

У 2000 році на США, Японію та ЄС припадало відповідно 31%, 14% і 26% світового ВВП, тоді як Китай та Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) і Латинська Америка і Карибський басейн – 3,7%, 1,5% і 6,6%.

¹ Шуляк П.С. Українсько-російські економічні відносини на сучасному етапі розвитку // Економіка, фінанси, право. – 2004. – №6. – С. 13-18.

Подібними були показники частки світового експорту. Натомість, до 2018 року США, Японія та ЄС скоротяться до 21,6%, 6% та 20% світового ВВП, а Китай, АСЕАН та Латинська Америка зростуть до 15,3%, 3,3% та 8,3% відповідно.

Глобалізація – відкриття національних ринків для торгівлі, міжнародного капіталу та іноземних інвестицій, а також пов'язаних із цим глобальних потоків технологій – було двигуном цього економічного відновлення. Глобалізація відновлює зв'язок між чисельністю населення країни та розміром її ВВП на великих частинах світу, що потенційно може призвести до відновлення Китаєм та Індією відносних часток світового економічного виробництва, якими вони користувалися протягом сотень років до середини 19 ст.

Глобалізація означає, що країни взаємопов'язані в такій мірі, яку ніколи раніше не відчували. Думка про те, що глобалізація 2014 року нагадує глобалізацію 1914 року, вводить в оману. Світова торгівля у відсотках від світового ВВП у 2010 році, яка становила 27,7%³, була справді подібна до рівня 1914 року, коли він становив 21%. Але в 1914 році умови торгівлі були принципово іншими. Велика Британія, Франція, Нідерланди та інші використовували свою промислову перевагу «першого руху», щоб створити імперії та домінувати на ринках, гарантуючи, що вони залишаються на вершині піраміди багатства.¹Торгівля і меркантилізм йшли рука об руку.

Тепер компанії з Великобританії, США, Японії та інших країн інвестували по всьому світу у створення складних глобальних ланцюгів поставок, використовуючи переваги відмінності в заробітній платі, близькості до ринків і міркувань щодо ресурсів, щоб зробити свою діяльність справді міжнародною. Вартість продажів дочірніх компаній США та Європи на їхніх ринках у п'ять разів перевищує вартість трансатлантичної торгівлі. Прагнення

¹ Основи економічної теорії: Підручник / За ред. О.О. Мамалуя. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 444 С. – 463.

Німеччини та Японії в першій половині 20-го століття створити захоплені ринки у своїх околицях, намагаючись відповідати економічним перевагам, якими користувалися Британія та Франція через свої імперії, не має жодного значення для зростаючих держав, таких як Китай, Бразилія або Індія.

Крім того, глобалізація останніх 30 років сильно вплинула на багатство людей в тих економіках, які відкрилися для її наслідків: ВВП на душу населення в Китаї зріс з 314 доларів США в 1990 році до 6 091 доларів США в 2012 році, тоді як у країнах, що на півдні -Сахари Африки ВВП на душу населення зріс з 627 доларів США в 2004 році до 1349 доларів США в 2012 році.¹

Багатонаціональні компанії з країн, що розвиваються, зараз є одними з найбільших у світі, торгуючи та інвестуючи не лише з розвиненою економікою на Заході, але, дедалі частіше, і на Півдні. Наприклад, чверть світового експорту товарів у 2012 році становив експорт між країнами, що розвиваються – так звана торгівля «Південь-Південь».

І нові світові економічні сили використовують суверенні фонди, щоб інвестувати нещодавні досягнення своїх країн у ці регіони та сектори, які пропонують найкращу віддачу в усьому світі. Ці аспекти економічної глобалізації 21-го століття створюють нові можливості, але також створюють нові обмеження для урядів, які повинні підтримувати міжнародні зв'язки, щоб продовжувати забезпечувати темпи економічного зростання, які очікують їхні громадяни. Два інших пов'язаних чинники виявляють різницю між 2014 та 1914 роками: вразливість сучасних зростаючих держав, які повинні подолати пастку середнього доходу, якщо хочуть перетворити індустріалізацію на стабільний добробут всередині країни та впливати на міжнародний рівень; і уявна стійкість існуючих держав, таких як США та Німеччина, де як

¹ Борисенко З. Діалектика монополізму і конкуренції в умовах глобалізації // Вісник Національної Академії державного управління при Президенті України. – 2004. – №2. – С. 404-409.

корпоративна, так і соціальна організація (а також значні ресурси у випадку США) здається, компенсують очевидні слабкості внутрішнього управління.

Чи означає ця глобальна гіпервзаємозалежність країн і суспільств кінець широкомасштабного конфлікту, свідком якого був світ 100 років тому і 60 років тому? Глобалізація – це жорстокий процес. Суспільства, які звикли перебувати на вершині піраміди, змушені вносити жорсткі структурні зміни. Чим довша затримка, тим більш жорстоким буде коригування – як виявили південні країни ЄС. Це призвело до народного розчарування, вимог економічного захисту та зростання популістських партій і настроїв у США, Європі, Японії та Росії. Не здається, що це пристосування спричинить новий підйом тоталітарних ідеологій.

Незважаючи на своє розчарування, більшість європейських виборців продовжують зосереджуватися на тому, які партії запропонують найбільш ефективне національне управління. Здається, що нові сили стикаються з тим же обмеженням. Зосередженість Китаю на дисциплінованому, якщо авторитарне економічне управління призвело до його зростання, що випереджає зростання Індії. Чилі та Бразилія продемонстрували переваги відносно відкритих ринків, на відміну від Венесуели та Куби. І якщо ВВП на душу населення Польщі за останні 20 років зріс у чотири рази, то в Україні майже не змінилася.

Натомість взаємозалежність 21 століття створює свої власні вразливі місця. По-перше, взаємозалежність для одних може означати залежність для інших. Японські лідери підкреслюють нелогічність зростання напруженості з Китаєм, вказуючи на великі інвестиції, які вони зробили в Китаї, і зростання двосторонньої торгівлі. З китайської точки зору, однак, Японія – з її слабкими

внутрішніми драйверами зростання – стала залежною від Китаю та потенційно відкритою для економічного примусу.¹

Аналогічно президент Володимир Путін сподівається, що залежність Європи від російської нафти та газу переважить залежність Росії від доходів від продажу обох, що дозволить Росії підпорядкувати Україну. По-друге, зростання, яке забезпечує глобалізація, пробуджує суверенні прагнення раніше слабких держав. Замість того, щоб інтегруватися у структури, що підтримують взаємну підтримку, такі, що були розроблені членами ЄС протягом останніх 55 років, держави, що розвиваються, продовжують надавати пріоритет заохоченню та захисту своїх суверенних прав. Це проявляється у різкому зростанні світових військових витрат: Китай, Індія, Саудівська Аравія та Росія витратили в середньому додаткові 22,5 мільярда доларів США за останні п'ять років.

Можливість примусового виконання або відкликання претензій щодо суперечливих багатих ресурсами територій залишається основним чинником військових витрат для урядів, які стурбовані тим, що вони не зможуть підтримувати економічне зростання, на яке очікують їхні громадяни, без надійного доступу до природних ресурсів за конкурентними цінами. Але гонитві за суверенними претензіями також можуть сприяти потужні групи інтересів, об'єднані навколо нещодавно наділеного повноваженнями військового керівництва, зростаючих оборонних секторів корінного населення та політиків, що підтримують. По-третє, країни, що перебувають у відносному занепаді, часто в результаті їхньої відстороненості від глобалізації, мають менше втрати від того, щоб кинути виклик новому порядку. Від Росії та Пакистану до Північної Кореї особи, які приймають рішення, можуть інтерпретувати свою позицію як «аутсайдерів», як надання їм більше, ніж

¹ Білорус О.Г. Економічна система глобалізму. К: КНЕУ. 2003. – 360. – С. 70.

меншої стратегічної гнучкості для реалізації власних національних інтересів у порівнянні зі своїми сусідами. По-четверте, постійна тяга історії та емоцій посилює ризик конфлікту. Націоналізм залишається потужною силою в міжнародних справах.

Коли країни відновлюють вплив або відчують відносний занепад, можуть виникнути невирішені аспекти національної ідентичності. Пропаганда, яку використовують російські лідери щодо Криму та України, свідчить про політичну силу ревізійських наративів. Така ж динаміка спостерігається у Східній Азії, де китайські лідери використовують зростаючу економічну та військову могутність, щоб заявити про свої претензії на острови в Південному та Східно-Китайському морях, які, на їхню думку, були несправедливо відібрані у них у першій половині 20 століття. Враховуючи триваючу боротьбу між інтегруючими силами глобалізації 21-го століття та постійні ризики конкуренції та конфліктів 20-го століття, які з посередницьких сил впливатимуть на майбутні перспективи миру та безпеки? По-перше, світ сьогодні залишається пов'язаним інституційною інфраструктурою, яка не має історичних паралелей.

Інститути, створені в 1940-х і 1950-х роках як протиотрута міждержавному насильству у світовому масштабі, продемонстрували неабияку стійкість. Рада Безпеки ООН, Генеральна Асамблея та агентства від Міжнародного Суду до Ради з прав людини викривають порушення держав-членів, навіть якщо вони рідко можуть ефективно покарати їх.¹ Хоча Рада Безпеки ООН мало що зробила, щоб покласти край деяким з найпостійніших невирішених конфліктів у світі, це, здається, гальмує їх потенційну ескалацію до прямого конфлікту між її постійними членами. По-друге, той факт, що ми

¹ Богатуров А.Д. Современный международный порядок // Современные международные отношения и мировая политика. Под ред. А.В.Торкунова. М., 2004.

зараз живемо у світі з ядерною зброєю, продовжує служити стримуванням великого конфлікту, хоча це не запобігає внутрішньодержавному конфлікту. На сьогоднішній день Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) і Міжнародне агентство з атомної енергії змогли стримати ширшу військову ядерну діяльність світу, якої побоювалися в 1960-х і 1970-х роках, хоча існує серйозний ризик ядерного розриву - вихід на Близький Схід та Східну Азію.

По-третє, західні країни не забули про важливість стримування та союзів. Сполучені Штати підтримують свою військову присутність і зобов'язання за угодами від Європи до Близького Сходу та Східної Азії протягом 65 років. НАТО все ще існує, незважаючи на прогнози, що розпадеться після закінчення холодної війни, і незважаючи на неоднозначність його членів щодо його стратегічної мети та необхідності інвестувати в зміцнення її потенціалу. А Європейський Союз продовжував поглиблювати зв'язки між своїми членами навіть після світової фінансової кризи. Ці інститути забезпечили елемент стабільності в міжнародних відносинах, якого в основному не було до Другої світової війни. Інші країни намагалися наслідувати аспекти європейської моделі, щоб отримати подібні економічні та політичні переваги: АСЕАН, Африканський Союз, Економічне співтовариство західноафриканських держав (ЕКОВАС), Тихоокеанський альянс та Рада співробітництва Перської затоки навряд чи коли-небудь досягнуть цього. Рівень інтеграції ЄС, але кожна з них дає змогу меншим країнам відчувати себе безпечніше та накладає обмеження на дії більших, як всередині цих регіональних угруповань, так і поза ними. Сьогодні створення G20 відображає поступове відновлення балансу світових інституцій від західного домінування через G7, водночас відкриваючи новий шлях для G7 для просування своїх перспектив на глобальному рівні.¹

¹ Пешко А. Процеси глобалізації та їх вплив на національні економіки // Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. – 2006. – №2. – С. 133-138.

Четвертим явищем, яке пом'якшує зростання суверенної конкуренції, є поява політично впливових недержавних суб'єктів. Компанії та особи, чие багатство пов'язане з глобальними ланцюгами поставок, мають інтереси, які все більше відриваються від поняття «національний інтерес» (що робить цілеспрямовані санкції важливим інструментом дипломатії 21-го століття). Транскордонні групи громадянського суспільства також кидають виклик інтересам національних урядів або служать партнерами в наданні міжнародних суспільних благ (наприклад, реагування на гуманітарну кризу та управління Інтернетом) та місцевого добробуту (наприклад, надання медичної допомоги та покращення навколишнього середовища). З іншого боку, хоча взаємозалежні суспільства пропонують можливості для створення багатства та більшого процвітання, вони також більш вразливі до постійних ризиків, таких як природні катаклізми та пандемії, та нових, таких як терористичні атаки, кібервійна та зміна клімату.

Історичні епохи, однак, і, безперечно, міжнародні порядки — складна суміш правил, норм та інститутів, які регулюють відносини між державами в будь-який момент часу.¹ Вони та владні стосунки, які їх підкріплюють, просто занадто міцні, щоб швидко змінюватися. З цієї причини точніше визначити перехідні періоди, які охоплюють підйом і падіння конкретних міжнародних порядків.

Глобальний розподіл влади невблаганно змінюється з появою нових сил, а також впливових недержавних акторів, таких як транснаціональні корпорації та транснаціональні терористичні організації. Сполученим Штатам також все більше неохоче нести витрати на світове лідерство, особливо коли йдеться про використання військової сили. Китай і Росія разом із меншими регіональними державами в останні роки скористалися цією стриманістю, щоб відстояти

¹ Войціховський А. В. Міжнародне право. Харків. 2020. – С.16-22

власні інтереси та підірвати міжнародний авторитет і авторитет Сполучених Штатів. Їхні дії інколи відкрито порушували правила та норми порядку, очолюваного США, не завдаючи серйозної ціни, що деморалізувало його прихильників і підбадьорювало їхніх противників. Крім того, переваги порядку, очолюваного США, і, зокрема, багато міжнародних угод, які Сполучені Штати відстоювали, щоб відкрити світ для вільного потоку товарів, послуг, ідей і людей, більше не виглядають такими багатообіцяючими. — не в останню чергу для багатьох американців, чиї засоби до існування постраждали внаслідок цього. Цей зсув викликав суспільну реакцію проти глобалізації не лише в Сполучених Штатах, а й у багатьох західних країнах, що проявилось у більш націоналістичній та внутрішньої політики. Куди все це веде – невідомо.

Ще можна уявити кілька альтернативних варіантів розвитку подій, які впливають із поточного перехідного періоду. Першим був би світ, розділений між державами, які підтримують відкриту ринкову економіку та демократичні форми правління, і тими, які вирішили цього не робити, ймовірно, на чолі зі Сполученими Штатами та Китаєм відповідно. Іншою була б міжнародна система, організована навколо конкуруючих торгових блоків і пов'язаних з ними політичних організацій, у кожній з яких домінує головна регіональна влада.¹

Обидва ці майбутні порядки можуть істотно відрізнитися, залежно від того, чи були відносини між складовими елементами, по суті, кооперативними чи висококонкурентними. Якщо попередні перехідні періоди будуть будь-яким прецедентом, дії великих держав, ймовірно, визначать, який із цих міжнародних порядків — чи інший — з'явиться в майбутньому. Однак те, як великі держави впоралися з цими значущими моментами в минулому, не є

¹ Богатуров А.Д. Современный международный порядок; он же. Лидерство и децентрализация в международной системе // Международные процессы. 2006. №3

обнадійливим. З початку ХХ століття було три перехідних періоди: приблизно з 1913 по 1920, з 1938 по 1947 і з 1988 по 1994. У двох з них спалахнули катастрофічні конфлікти (Перша і Друга світові війни), і третій зазнав сильних потрясінь на Балканах і Близькому Сході, а також в Африці та Азії. Зусилля великих держав створити міцний механізм колективної безпеки в ці перехідні періоди або зазнали краху, або ніколи не виправдали своїх обіцянок. Більше того, міжнародні порядки, які настали після цього, приносячи відносний мир і стабільність, були хибними. Таким чином, системі Ліги Націй бракувало активної участі Сполучених Штатів і Радянського Союзу, біполярна холодна війна спиралася на загрозу взаємного знищення — і наближалася до неї кілька разів — і порядок після холодної війни обертався навколо примхи гегемонії США.¹ Сьогодні ознаки не є багатообіцяючими, що великі держави або усвідомлюють ризики нинішнього перехідного періоду, або мають чітке бачення нового міжнародного порядку, який був би широко прийнятним і, таким чином, вважається легітимним для більшості інших держав. У всякому разі, недовіра і тертя між ними неухильно зростають. Сполучені Штати, Китай, Індія та Росія набувають нові стратегічні можливості та експлуатують нові оперативні сфери, зокрема кіберпростір та космічний простір, нібито для посилення стримування та покращення своєї національної оборони. Однак ці приготування можуть так само легко сигналізувати про ворожі наміри та збільшити простір для небезпечних непорозумінь і ненавмисної військової ескалації під час гострих криз. Коротше кажучи, перспектива війни між двома чи більше великими державами, яка ще кілька років тому вважалася неймовірно малоюмовірною, більше не є немислимою. Зростаюче стратегічне суперництво між великими державами також почало розгортатися в багатьох

¹ Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка. - Москва: Экономика. - 2007. - 750 с.

регіонах світу, оскільки кожна з них все більше маневрує для впливу та переваг. Якщо досвід «холодної війни» дає можливість, ця конкуренція може посилити локальні джерела нестабільності та конфліктів. У той же час здатність Організації Об'єднаних Націй реагувати на ці та інші загрози миру, а тим більше рішучість, зменшується, оскільки організація стає поглинутою зростаючою ворожнечею між великими державами і, таким чином, по суті такою ж безвихідною, як і протягом більшості країн холоду.

Нарешті, співпраця щодо низки критичних глобальних викликів і спільних проблем безпеки — зокрема, розповсюдження ядерної зброї, транснаціонального тероризму, загроз громадському здоров'ю та взаємодіючих наслідків зміни клімату, дефіциту ресурсів та погіршення стану навколишнього середовища — також, ймовірно, постраждає. Ці проблеми можна осмислено вирішувати лише шляхом колективних міжнародних дій, які навряд чи об'єднаються без стимулу з боку великих держав. Незважаючи на загальну зацікавленість у подоланні цих загроз, зростання недовіри та антагонізму лише ускладнить завдання.¹

Низький рівень міжнародного співробітництва щодо спалаху COVID-19 — безумовно, на його початкових стадіях — різко контрастує з тим, що сталося під час фінансової кризи 2008–2009 років, і, здається, підтверджує цей страх. З огляду на ці занепокоєння, Центр превентивних дій (СРА) при Раді з міжнародних відносин розпочав проект «Управління глобальними розладами» за щедрої підтримки Корпорації Карнегі з Нью-Йорка. На початку СРА вважав цінним отримати різні точки зору на стан світу від провідних вчених у кожній із великих держав. Кожного вченого попросили відповісти на загальний набір питань про поточний міжнародний порядок — його нинішній стан, його ймовірна подальша еволюція, ризик великої війни та перспективи співпраці

¹ Лагутін В. Світова економіка та міжнародна торгівля. Київ. 2019. – С.5-16.

щодо спільних проблем безпеки та інших глобальних викликів. Відповіді, які були підготовлені до COVID-19, значно відрізняються, що не дивно, враховуючи їх різні точки зору. Цинго Цзя з Китаю стверджує, що порядок після Другої світової війни не закінчується, але явно в «серйозних проблемах» внаслідок останніх подій. Однак військовий конфлікт між великими державами, зокрема між США та Китаєм, залишається малоімовірним, враховуючи спільні стимули уникнути такої катастрофи. Проте їхні стосунки стануть більш конкурентними. Щоб нинішній міжнародний порядок підтримувався на благо всіх, провідним державам потрібно буде працювати разом, щоб реформувати свою робочу практику та інституції взаємно задовільним і стійким способом.

Незважаючи на те, що в найближчі роки світу, здається, судилося стати більш конкурентоспроможним, перевантаженим і суперечливим, логіка великої енергетичної співпраці неминуча. Така співпраця стане більш складною, якщо взагалі неможливою, якщо великі держави будуть все більше боятися стратегічних намірів один одного.¹ Змістовна співпраця вимагає базової взаємної довіри та безпеки, які не виникнуть спонтанно. Таким чином, великі держави повинні будуть надавати активні гарантії шляхом офіційної домовленості, де це можливо, і неформально, коли це не є політично практичним. Метою має бути створення стабільного та взаємовигідного розуміння, яке визнає реальність стратегічної конкуренції, а також імператив співіснування. Як мінімум, ця ціль вимагатиме глибшої оцінки основних інтересів національної безпеки кожної країни та оновленої прихильності фундаментальним міжнародним принципам політичного суверенітету, внутрішнього невтручання та територіальної цілісності. У деяких областях великим державам також доведеться практикувати взаємне обмеження щодо

¹ Иноземцев В.Л., Караганов С.А. О мировом порядке XXI века // Россия в глобальной политике. 2005. № 1.

діяльності, яка вважається потенційно загрозливою, як це було зроблено в попередні епохи великої конкуренції влади. У наступних дискусійних документах у цій серії докладніше досліджується, як сприяти стабільним і взаємовигідним відносинам між великими державами, які, у свою чергу, можуть забезпечити суттєву основу для більшої співпраці у вирішенні нагальних глобальних і регіональних проблем.

2.2 Світові ресурси в контексті глобалізації

Ресурсна політика ключових експортерів може мати серйозні наслідки для торгівлі. Під час глобальної кризи цін на продовольство 2007–2008 років понад 30 урядів запровадили контроль за експортом сільськогосподарської продукції, намагаючись стримати внутрішні ціни та заспокоїти неспокійне населення. Ринки рису майже висохли, оскільки великі виробники, такі як Індія, Пакистан та В'єтнам, припинили експорт.¹ На енергетичних та металургійних ринках галузі можуть виступати проти експорту, щоб знизити внутрішні ціни та підвищити конкурентоспроможність. Наприклад, американські виробники, які виграли від низьких цін на енергоносії в результаті революції в сланцевому газі, нещодавно виступили проти експорту скрапленого природного газу (СПГ). Ресурсний націоналізм посилюється, оскільки країни-виробники прагнуть більшого контролю над своїми ресурсами та більшої частки економічної ренти. Ця тенденція навряд чи призведе до прямого міждержавного протистояння (як це сталося під час Суецької кризи 1956 року), але це може підірвати довіру між державами та збільшити можливість репресій. Внутрішня ресурсна політика рідко відокремлюється від ширшої геополітики. На національну дискусію США щодо експорту СПГ сильно вплинула анексія Криму Росією та її загроза припинити поставки газу в Україну. Оскільки подальші поставки до Європи неявно загрожують, прихильники експорту стверджують, що американський СПГ міг би зменшити залежність Європи від російського газу. Тим часом, наслідки кризи в Україні щодо ресурсів продовжують проявлятися в Євразії. Обговорення в ЄС щодо майбутньої енергетичної політики, які наголошували на конкурентоспроможності після сланцевої революції в США, тепер надають

¹ Денисов О. Є. Глобалізаційний вимір економічної безпеки держави. Тернопіль, 2016. – С.20-26.

пріоритет розвитку альтернативних джерел енергії. У відповідь Росія прагне створити нові ринки для свого газу, зокрема в Китаї, з яким вона зараз близька до угоди про укладання трубопроводу – після більш ніж десятиліття фальстартів. Політичні заворушення в регіонах-виробниках можуть порушити експорт і дестабілізувати міжнародні ринки. Як надзвичайний приклад, розпад Лівії в громадянську війну в 2011 році призвів до того, що міжнародні ціни на нафту досягли найвищого рівня з моменту сплеску 2008 року. Загалом, видобуток ресурсів мігрує до країн зі слабким управлінням або нестабільною політикою, або і тим, і іншим; значна частина нових запасів знаходиться в країнах з низькою політичною стабільністю, включаючи 37% нафти, 19% газу та 49% міді.¹ Особливе занепокоєння залишається напруженістю на Близькому Сході. Деякі форми регіонального конфлікту можуть серйозно знизити світове видобуток нафти, але судноплавні маршрути також дуже небезпечні. Іран час від часу погрожував закрити Ормузьку протоку – судноплавну артерію, через яку проходить близько третини світового експорту нафти – і в 2013 році бойовики в Єгипті намагалися закрити Суецький канал, обстрілюючи з гранатометів контейнеровоз, що переміщується. Потужна військово-морська присутність США в регіоні допомогла підтримувати морську безпеку, але оскільки Білий дім не зміг отримати дозвіл на військове втручання в Сирії в 2013 році, регіональні союзники Америки були стурбовані тим, що внутрішня підтримка його участі може ослабнути, особливо зараз залежність США від Близькосхідна нафта зменшується. Китай, найбільший у світі імпортер ресурсів, також має велику частку в тому, щоб морські шляхи були відкритими, і швидко розвиває свій військово-морський потенціал, щоб забезпечити судноплавні маршрути в Південно-Китайському морі. Це може призвести до посилення напруженості, оскільки головна морська держава

¹ Лавров С.В. Настоящее и будущее глобальной политики: взгляд из Москвы // Россия в глобальной политике. 2007 № 2

Тихого океану, Сполучені Штати, наразі «розгортається» до Азії. Проте безпечна морська торгівля є глобальною перевагою і, таким чином, має надавати можливість співпраці. Незважаючи на спільну зацікавленість у безпеці торгівлі, Південно-Китайське море залишається точкою спалаху конфлікту, пов'язаного з ресурсами. Морське дно може бути багате нафтою і газом, що сприяє конкуренції щодо виключних економічних зон (офшорна зона, на яку країна має виключні права на ресурси) і територіальних суперечок щодо крихітних островів з водами, багатими рибою та родовищами корисних копалин. Подібна динаміка спостерігається в Східно-Китайському морі і також очевидна в Арктиці, хоча менш чутливі відносини між арктичними державами означають, що ризик конфронтації нижчий.

Зв'язки між ресурсами ускладнюють завдання, що стоять перед урядом і бізнесом; Ціни на продукти харчування та енергоносії стали пов'язаними, оскільки сільське господарство стало більш залежним від добрив, а біопаливо стало заміником нафти. Вода часто є спільною ланкою, а дефіцит води — загальною вразливістю.¹ Водні ресурси, які перетинають або перетинають кордони, можуть стати джерелом громовідводу для більшої регіональної напруженості, особливо там, де попит на воду зростає. Потенційні точки спалаху включають Ніл, Євфрат, Інд, Ганг і Меконг.

Ціль Індії щодо самозабезпечення основними продуктами харчування означає прогодування 17% населення світу 4% ресурсів прісної води. На сільське господарство припадає 90% забору прісної води, але зниження рівня ґрунтових вод і зростання попиту з боку міських та промислових користувачів свідчать про те, що це не є стійким. На зрошення припадає 40–60% споживання електроенергії в ключових сільськогосподарських регіонах. Тим часом виробництво електроенергії розширюється. На вугільні електростанції

¹ Современные международные отношения и мировая политика. С.307-308.

припадає близько 60% електроенергії в Індії, і вони є водоемними – електростанція потужністю 1000 МВт споживає достатньо води для зрошення 7000 гектарів.

Гідроенергетика забезпечує більшу частину залишку, за нею йде газ та атомна (обом потрібна вода для охолодження). Ці стреси досягли апогею в 2012 році, коли 650 мільйонів людей залишилися без електрики в результаті найбільшого в світі відключення електроенергії. Слабкий мусон призвів до надмірного навантаження на насоси для зрошення рису, гідроелектростанція зруйнувалася, а відсутність охолоджуючої води змусила теплові електростанції закритися.

Зміна клімату збільшує ризики, пов'язані з політизацією ресурсів. Напруга через ресурси прісної води може зрости всередині країн і між ними, оскільки зростає ризик дефіциту води. Вважається, що зміна клімату вже вплинула на врожайність пшениці та кукурудзи. Екстремальна погода стає все більш поширеною і становить серйозну загрозу для продовольчих систем. Хвиля спеки в Росії 2010 року та посуха в США 2012 року дають уявлення про потенційні наслідки для міжнародні продовольчі ринки.

Це також може серйозно постраждати від глобальної торгівлі та основних виробничих об'єктів палива, металів та інших ресурсів. Вартість повеней, наприклад, у 136 великих портових містах може зрости з 6 мільярдів доларів у 2005 році до 60 мільярдів доларів у 2050 році через шторми, підвищення рівня моря та опускання. Екстремальна погода може призвести до поломки інфраструктурних мереж, мереж електропостачання та водопостачання.

Як показує сланцева революція в США, технології мають потенціал для зменшення залежності та порушення геополітики ресурсів. Але технології гідравлічного розриву пласта та горизонтального буріння, які стоять за сланцевою революцією в США, є результатом десятиліть підтримки з боку

послідовних федеральних урядів, коли Америка намагалася підвищити свою енергетичну незалежність. Сонячна фотоелектрична електрика – це ще одна технологія, яка отримала вигоду від потужної та тривалої державної підтримки. Його витрати стрімко падають, а сонячна енергія зараз знаходиться на рівні або наближається до паритету мережі в багатьох країнах.¹

Однак визначення переможців є ризикованою справою для урядів. Мабуть, найкорисніше, що вони можуть зробити, щоб стимулювати інновації, — це забезпечити, щоб ціни на ресурси відображали дефіцит та екологічні витрати. Це рідко буває. У 2012 році субсидії на викопне паливо в усьому світі оцінювалися в 544 мільярди доларів⁵¹, що приблизно в шість разів перевищує суму, витрачену на субсидії на відновлювані джерела енергії. Відповідні ціни на ресурси також дозволять підвищити ефективність, зменшити залежність від імпорту та підвищити конкурентоспроможність. Запровадження заходів щодо підвищення ефективності може зменшити потреби в ресурсах на 13–29% і заощадити 2,9 трильйона доларів на рік до 2030 року. Однак реформа цін на ресурси пов'язана з політичним ризиком, оскільки урядам доводиться долати спротив з боку вітчизняної промисловості та населення. Успішні стратегії, імовірно, передбачають кампанії для пояснення переваг реформи, наприклад створення робочих місць, перенаправлення ресурсів на державні послуги, подолання нерівності (субсидії зазвичай регресивні) або зменшення забруднення та відходів. Цілеспрямовані заходи щодо захисту вразливих споживачів та прозорості в уряді сприяють легітимності та збільшують ймовірність прийняття.

Відсутні міжнародно визнані правила та інститути для управління ресурсами. Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) обмежується промислово розвиненими споживачами енергії та виключає нових споживачів,

¹ Современные международные отношения и мировая политика. Отв.ред. А.В.Торкунов. М., 2004

таких як Китай та Індія, а також основних виробників. Світова організація торгівлі ефективно займається лише обмеженнями на імпорт, а не експортним контролем. Спроби узгодити рамки для визначення та поступового припинення субсидій на викопне паливо в G20 не мали успіху. Немає ні міжнародних правил, які б запобігали чи обмежували експортні картелі, ні універсально узгоджених рамок співпраці у сфері «транскордонних» водних ресурсів. Немає жодного режиму, який би керував морськими задушливими точками та стратегічними морськими шляхами, а також немає глобальної угоди щодо скорочення викидів парникових газів – що залишається одним із найбільш нагальних недоліків, не в останню чергу через загрозу, яку зміна клімату становить для безпеки ресурсів.

Політизація ринків загрожує безпеці ресурсів. Уряди та підприємства можуть зменшити вразливість шляхом підвищення ефективності використання ресурсів, що також покращує конкурентоспроможність та зменшує забруднення. Відповідне ціноутворення ресурсів – шляхом скасування субсидій і ціноутворення в екологічних витратах, таких як викиди парникових газів – є центральним для підвищення ефективності та прискорення інновацій. Хоча такі питання, як торгівля, інвестиції та управління ресурсами, важко відокремити від геополітики, а апетит до багатосторонності залишається низьким, функціонуюча глобальна система ресурсів є спільним благом, і уряди повинні працювати над усуненням прогалин у міжнародному управлінні. Можливості для прогресу включають:

1. Нові діалоги виробник-споживач для усунення ключових пробілів в управлінні та вирішення суперечок.

2. Політично розумні стратегії реформування цін на ресурси, які виправдовують та пояснюють підхід до ключових груп, забезпечують належну компенсацію для вразливих верств населення та поетапні реформи з часом.

3. Нові моделі тристороннього міжнародного співробітництва, які будуть розроблені з країнами, що розвиваються, донорами та країнами, що розвиваються, для прискорення впровадження ресурсо-ефективних, чистих технологій.

Розділ 3. Глобалізація як визначальний фактор трансформації світового порядку

3.1 Глобалізація та світовий порядок

Кожна парадигма дотримується набору фундаментальних припущень про природу науки (тобто суб'єктивно-об'єктивний вимір) і природу суспільства (тобто вимір регулювання – радикальні зміни). Радикальна гуманістична парадигма забезпечує критику статус-кво і спрямована на те, щоб сформулювати соціологію радикальних змін, способів домінування, емансипації, позбавлення та потенціалу. Вона розглядає свідомість людини як ідеологічну надбудову соціальної системи. Вона прагне змінити соціальний світ через зміну свідомості.¹

Радикальна структуралістська парадигма передбачає, що реальність є об'єктивною і конкретною. Соціологи, що працюють у рамках цієї парадигми, аналізують базові класові взаємозв'язки в рамках загальної суспільної формації і наголошують, що радикальні зміни притаманні структурі суспільства і відбуваються через політичні та економічні кризи. Саме завдяки цій радикальній зміні матеріалізується емансипація людини від соціальної структури.

Функціоналістський погляд. З розробкою Статуту ООН був потік теорій – званих ліберальним інституціоналізмом – які намагалися розпізнати появу інституцій, які б трансформували світовий порядок шляхом поступового приведення державної системи під авторитетне регулювання. Цей потік породив послідовність теоретичних формулювань, кожне з яких було замінено своїм наступником. Найпершим формулюванням був функціоналізм. Він

¹ Уткин А.И. Мировой порядок XXI века, Москва : ЭКСМО. - 2002. - 511 с. (История XXI века: Прогнозы, перспективы, предсказания).

передбачав шлях через «низьку політику» функціональних або технічних установ. Його основним аргументом було те, що об'єднання професіоналів і технічних фахівців з міжнародними агентствами розширить співробітництво між державами. Це пов'язано з тим, що професіонали та технічні працівники в першу чергу стурбовані вирішенням практичних проблем повсякденного життя – наприклад, своєчасна доставка пошти та сприяння здоров'ю, освіті та добробуту. Коли цих професіоналів і технічних спеціалістів поміщають у міжнародні агенції, які займаються подібними питаннями, конфліктна сфера «високої політики» дипломатів і політичних лідерів буде зменшена кооперативною сферою функціоналізму. Тобто світовий уряд прибув би через функціональну діяльність, а не задумом.

Функціоналізм знайшов своє втілення у спеціалізованих установах, які становили складові частини системи ООН. Він набув актуальності з розширенням технічної допомоги ООН у менш розвинених країнах, починаючи з 1960-х років. Саме тоді країни допомагали будувати державні структури як основу світової системи. Проте функціоналізм не запропонував теорії про те, як з'явиться централізована світова влада.¹

Неофункціоналістська теорія заповнила цю прогалину, зазначивши, що масштаби та авторитет міжнародних інституцій будуть зростати завдяки свідомій стратегії лідерства. Інноваційне лідерство має поширювати будь-яку важливу сферу функціональної компетенції, довіреної міжнародній установі, на суміжні галузі, які не мають міжнародного повноважень. Це було названо «ефектом переливу». Неофункціоналізм додав до переліку відповідних акторів деякі елементи громадянського суспільства: профспілки, промислові асоціації, групи споживачів та інші групи захисту прав людини, політичні партії. Позитивне ставлення цих груп інтересів до міжнародних інституцій підвищить

¹ Цыганков П.А. Мировая политика и ее содержание // Международные процессы. 2005. № 1.

авторитет цих інституцій. Неофункціоналізм розглядав розширення сфери дії та повноважень міжнародних інституцій як процес інтеграції. Найбільшого успіху вона досягла в процесі європейської економічної інтеграції. Це спонукало його застосовувати до неєвропейських ситуацій.

У його застосуванні до Латинської Америки такі суб'єкти, як автономні групи інтересів і політичні партії, були замінені технократичними елітами. Його застосування до світу в цілому було менш правдоподібним. Функціоналізм і неофункціоналізм були заперечені політичними подіями. Конфлікти Сходу і Заходу часів холодної війни; невирішені політичні питання Північ-Південь, які залишилися після деколонізації 1960-х років (насамперед південноафриканський та арабо-ізраїльський конфлікти); а в інших політичних конфліктах не могло домінувати технічне співробітництво. Відповідно, функціоналізм і неофункціоналізм з'явилися як ідеологія західних капіталістичних держав, тобто політизація технічної праці. Після того, як функціоналізм і неофункціоналізм втратили теоретичне положення, ліберальний інституціоналізм змінив своє бачення. Вона змінила свою спрямованість із заміни держави через більшу регіональну чи світову інтеграцію до домовленостей про співпрацю між державами.

Починаючи з початку 1970-х років, інтерес перемістився до транснаціональних відносин. Це посилює наголос, який неофункціоналізм робив на громадянському суспільстві як мережі відносин, яка одночасно розширює та обмежує автономію державних дій. Світова економіка зайняла центральне місце не лише як бізнес-організації, що діяли в глобальному масштабі, а й як поява транснаціональної спільноти серед тих людей, які були найбільш безпосередньо залучені.¹ Зовсім недавно, поряд із групами інтересів, акцент був зроблений на «епістемічних спільнотах», тобто на

¹ А. П. Голіков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.6-20

транснаціональних мережах спеціалістів, які мають спільний спосіб уявляти та визначати глобальні проблеми в конкретних сферах. Розвитку транснаціонального громадянського суспільства відповідає роздробленість держави. Держави сприймаються як такі, що містять конкуруючі агентства. Агенція в одній державі може побудувати мережу зі своїми колегами в інших штатах, щоб посилити свій вплив у власному штаті. Міжнародні інституції тепер складніші: обидва вони обмежені транснаціональною мережею глобального громадянського суспільства, як-от мережі міжнародного виробництва та глобальних фінансів; а також трансурядовими мережами, створеними бюрократичними сегментами в різних державах.

Феномен «комплексної взаємозалежності» привів до ідеї «режимів», що являє собою набір правил, прийнятих групою держав для вирішення певної сфери спільних проблем. Поняття стосується того, як досягається та підтримується співпраця, не обов'язково мати справу з офіційними міжнародними організаціями. Більше того, йдеться про співпрацю, а не про заміну державної влади. Теорія режиму зосереджується на «раціональних акторах», які діють в умовах «обмеженої раціональності», тобто за відсутності повної інформації та постійного розрахунку власних інтересів, але покладаючись на процедури, які досить добре працювали в минулому.¹

Одним із наслідків переваги теорії режиму в нещодавньому ліберальному інституціоналізмі стало зміщення акценту назад на держави як на головних акторів. Центральною в теорії режиму є теза про «гегемоністську стабільність», згідно з якою режими були створені та захищені домінуючими силами.

Ліберальний інституціоналістський аналіз, заснований на припущеннях раціонального вибору, свідчить про те, що навіть коли такі домінуючі сили

¹ Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.321-327

занепадають, існуючі форми співробітництва виживають, оскільки вони продовжують надавати державам гнучкі засоби для досягнення результатів співпраці, які заощаджують витрати, зменшують невизначеність. Ліберальний інституціоналізм з його різними теоретичними фазами має певні основні характеристики. Його гносеологія є як позитивістською, так і раціонально-дедуктивною. Це пояснюється тим, що його об'єктами дослідження є актори та їхні взаємодії, і він намагається проаналізувати їхню поведінку відповідно до моделей раціонального вибору. Ліберальний інституціоналізм сприймає існуючий порядок як даний і намагається зробити його більш гладким. Ліберальний інституціоналізм не намагається критикувати і змінювати існуючий порядок.

Ліберальний інституціоналізм починається з державної системи та світової капіталістичної економіки і намагається зробити ці дві глобальні структури сумісними; і намагається забезпечити стабільність і передбачуваність у світовій економіці. Справді, теорія режиму добре пояснює економічне співробітництво між G7 та іншими передовими капіталістичними країнами. Але це також не може пояснити спроби змінити структуру світової економіки. Це тому, що режими покликані стабілізувати світову економіку та запобігти радикальним відходам від економічної ортодоксії, наприклад, через соціалізм. Ліберальний інституціоналізм узгоджується з консервативно адаптивним ставленням до існуючих структур світового порядку.

Інтерпретаційний погляд. Реалізм робить основний акцент на державах і аналізує історичну поведінку держав, але він не обмежує своє бачення державами. Реалізм також стурбований тим, як економічні та соціальні явища пов'язані з державами і як змінюється природа держав. Реалізм розглядає державу не як абсолют, а як історизацію. Коли держави є найбільш значущими потужними суб'єктами в глобальних владних відносинах, і кожна держава обмежена у своїх амбіціях загрозою відплати з боку інших держав, тоді

світовий порядок уявляється як низка тимчасових домовленостей між групою держав, які знаходять тимчасові спільні інтереси для досягнення своїх спільних цілей. Така система зумовлена зміною відносних повноважень держав і змінами їх інтересів. Це призводить до нового складу угруповань держав, які мають новий набір спільних або суміжних цілей.

У реалістичній концепції світового порядку міжнародні інститути та загальні принципи міжнародного права чи поведінки мають надструктурний характер. Тобто вони є засобами досягнення цілей, які впливають із реальних конфліктів інтересів, що лежать в основі системи. Так само, як правлячий клас у територіальній державі засуджує класову війну та намагається підтримувати внутрішній мир, щоб гарантувати власну безпеку та перевагу, міжнародний мир становить особливий інтерес для переважаючих держав. Справді, керує та держава, яка надає владу, необхідну для цілей правління. У реалістичній перспективі, навіть коли існує значне розповсюдження міжнародних інституцій, їм не вистачає майже будь-яких кумулятивних повноважень.

Міжнародні організації – це установи, які не мають реальної автономії у формулюванні колективних цілей та мобілізації ресурсів для реалізації цих цілей. Вони є каналами для публічного схвалення та втілення в життя цілей тих держав, які забезпечують ресурси, необхідні для їх досягнення. Міжнародні установи – це громадські організації, створені для легітимації приватно визначеної політики та дій. Такі легітимації базуються на принципах, які є підозрілими як раціоналізації прихованих мотивів.¹

Реалізм здатний розпізнати феномен моральних настроїв. Тобто потужне звернення до моральних принципів, щоб забезпечити погодження з менш могутніми, показує, що моральні почуття є силою в міжособистісних і навіть міждержавних справах. З іншого боку, люди виносять моральне судження

¹ Ананьєв М. Ю. Глобалізація і економічний розвиток. Київ. – С.7.

щодо поведінки держави та обмежують дії держави, навіть якщо держава є суто фіктивною особою. Тому моральні настрої, швидше за все, відіграють певну роль у формулюванні державних цілей. Реалісти не покладають занадто важкий тягар практики на моральні почуття і викривають лицемірство, з яким моральні почуття приховують егоїстичні наміри.

Реалізм дає чудове пояснення світового порядку. Сполучені Штати стояли осторонь системи ООН під час кризи 1970-х років, ґрунтуючись на уявленні, що радянське право вето в Раді Безпеки та більшість країн третього світу в Генеральній Асамблеї можуть змінити схвалення цілей США в таких міжнародних організаціях. Тим часом економічні сили, які переважно відображали інтереси США, послаблювали як радянський блок, так і країни третього світу. Сполучені Штати проігнорували Організацію Об'єднаних Націй як центр багатосторонньої діяльності і дозволили економічним силам продовжувати змінювати владні відносини на свою користь.¹

Реалізм також дає пояснення другої фази кризи світового порядку. Відхід Радянської влади, яка раніше була противагою могутності США, і підтримка Радянським Союзом позицій США в Раді Безпеки в поєднанні з триваючим фінансовим тиском на країни третього світу гарантували сприятливу відповідь на ініціативи США в Раді Безпеки. Більшість країн третього світу, які перебували під фінансовим тиском зовнішнього боргу, були змушені відкрити свою економіку далі для проникнення домінуючих сил у світовій економіці під керівництвом Сполучених Штатів. Жодна країна третього світу не могла б намагатися використовувати свої економічні ресурси у своїх власних інтересах і протистояти зовнішнім ринковим силам, оскільки це становило виклик глобальній економічній системі, який, навіть якщо не є істотною загрозою, міг стати заразним.

¹ Лук'яненко Д.Г./Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія. 2001 – С.538

Жодна країна третього світу не може намагатися створити військовий виклик системі, тому що вона зіткнеться з військовими діями, санкціонованими Радою Безпеки, яка перебувала під домінуванням США. У реалістичній інтерпретації справжні причини початку війни США проти Іраку були приховані публічним ритуалом в Раді Безпеки. Епістемологічні основи реалізму — історизм і герменевтика.

Реалізм має критичний аспект, оскільки він не сприймає видимості, а прагне проникнути в феномен і знайти сенс зсередини. Це стосується історичних споруд, а також подій. Термін «історичні структури» відноситься до тих постійних моделей мислення та дій, які визначають рамки, в яких діють люди та держави. Ці історичні структури формуються та переформовуються повільно з часом. Вони становлять міжсуб'єктивні реалії національної та світової політики.

У реалізмі аналіз включає в себе процес висновку про значення подій у цих історично визначених рамках для думки та дії. Критичний аспект реалізму більше на службі слабких, ніж сильних. Макіавеллі, ймовірно, перший критичний теоретик європейської думки. Ібн Халдун, ісламський дипломат і вчений чотирнадцятого століття, ймовірно, є першим критичним теоретиком своєї цивілізації. Ймовірно, є й інші приклади критичної теорії в інших традиціях цивілізації.

За формою князь Макіавеллі здається зверненим до могутніх. Фактично, його робота навчає аутсайдерів механізмам влади. Критичний аспект реалізму — це засіб розширення прав і можливостей менш могутніх, засіб демістифікації маніпулятивних інструментів влади. Слід зазначити, що неореалізм відриває реалізм від його критичного аспекту і перетворює його на

засіб вирішення проблем для осіб, які приймають зовнішньополітичні рішення наймогутніших держав.¹

Неореалізм у значній мірі є американським продуктом холодної війни та спробами побудувати технологію державної влади. Він розраховує складові сили кожної держави та оцінює відносні шанси різних можливих кроків кожної держави у своїй грі міжнародної силової політики. Його епістемологія є позитивістською, і в ній відсутні будь-які врахування історичних структурних змін. Світ міждержавних відносин сприймається як даний, без змін його основної структури з часом. Зміни відбуваються лише всередині системи, але сама система залишається недоторканою.

Радикальний гуманістичний погляд. Історична діалектика розглядає історичні структури як моделі людської діяльності та мислення, які зберігаються протягом тривалого періоду часу. Вони створюються людським колективом у відповідь на свої загальні проблеми – наприклад, пов'язані із задоволенням матеріальних потреб (економіка), організацією співпраці та безпеки (політика) або поясненням людського стану та цілей (релігія та ідеологія) – які формують практики, інститути та міжсуб'єктивні значення значної групи людей. Ці практики і значення становлять об'єктивний світ для цих людей.

Історичні структури є історичними, оскільки вони створені в певних історичних обставинах і можуть бути пояснені як реакції на ці обставини. Так само вони змінюються, коли змінюються матеріальні обставини або коли нові звичаї кидають виклик переважним значенням і цілям. Діалектичний підхід допомагає зрозуміти зміни. Тобто суспільство виробляє у своїй структурі антагонізми, які ведуть до його модифікації. Тому метод, який використовується в історичній діалектиці, є одночасно діалектичним у своєму

¹ Швиданенко О. Новітня парадигма глобалізації: світоцілісність чи альтернативи розвитку? 2005. – С.20-25.

поясненні змін; і герменевтичний у своєму дослідженні цілей і значень, а також пов'язує суб'єктивність і об'єктивність із своїм поясненням соціально сконструйованого світового порядку. Історична діалектика не лише досліджує соціальні процеси, які створюють і трансформують форми держави та державного устрою, а й досліджує зміни у сприйнятті та значеннях, які створюють і відтворюють об'єктивний світопорядок. Історична діалектика виходить з оцінки домінуючих тенденцій у існуючому світовому порядку і переходить до виявлення антагонізмів, що породжуються в цьому світовому порядку, які можуть призвести до структурної трансформації. Тобто, історична діалектика сприймає світовий порядок як частково створений силами, які намагаються інституціалізувати та регулювати існуючий порядок; і частково через боротьбу між силами, які намагаються, з одного боку, зберегти, а з іншого — трансформувати існуючий порядок. Значення і цілі світового порядку, а також зміни в структурах, які він може допомогти створити, впливають з його стресів і конфліктів.

Історична діалектика сприймає сучасний історичний розвиток так. Існує потужна глобалізаційна економічна тенденція, яка спрямована на розвиток системи вільного ринку у світовому масштабі шляхом відкриття національних економік та дерегуляції операцій. Ця тенденція послаблює захисні реакції суспільства на національному рівні, і тому захисна реакція на глобальному соціальному рівні ще не сформувалася. Проте елементи протидії соціально руйнівним наслідкам такого типу глобалізації вже спостерігаються.

Подальший розвиток глобалізації показав би, яку форму можуть набувати ці протиставлення, чи і як вони можуть стати більш узгодженими та достатньо потужними, щоб історична теза та антитеза призвели до нового синтезу. Таким чином, світовий порядок стає ареною конфлікту між силами, які підтримують свободу пересування потужних гомогенізуючих економічних

сил, з одного боку, і силами, яким необхідно створити регулювання, щоб захистити різноманітність і менш могутні, на іншу руку.

Глобальна економіка стала помітно відрізнятися від міжнародних економічних відносин, які представляють собою міжнародні економічні потоки, які підлягають державному контролю та регулюванню.

Світове виробництво та глобальні фінанси стали сферами владних відносин, які як стримують державний устрій, так і знаходяться під його впливом. Вони створюють нову суспільну структуру виробничих відносин, що приходить на зміну націоналоцентричним відносинам між трудовим капіталом минулого. Вони децентралізують виробничі організації та заохочують масові міграційні переміщення з Півдня на Північ, які призводять до нових глобальних моделей соціальних конфліктів та нових джерел конфліктів у межах національних кордонів. Все менш важливо сприймати суспільства як обмежені територіальними рамками, і все важливіше сприймати стратифіковане глобальне суспільство, в якому еліти глобалізації мають імпульс у формуванні соціального порядку – включаючи ідеологію, на якій він ґрунтується – а інші соціальні групи відносно безсилі – або погоджуються, або розчаровуються.

Еліти глобалізації утворюють спільну структурну силу, незважаючи на те, що вони змагаються між собою за першість у своєму спільному русі. Відносно безсилі стикаються з перешкодами у своїй більшій згуртованості, оскільки вони розрізнені за національністю, етнічністю, релігією та статтю. Проте їхня підпорядкованість проявляється у формуванні глобального суспільства. Спосіб формулювання їхніх проблем має вирішальне значення для майбутнього світового порядку.¹

¹ Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. Регіоналізація та глобалізація в процесі формування геополітичного і гео економічного простору. 2013. – С.109-112.

Глобальні фінанси різко зменшили здатність держав проводити автономну економічну та соціальну політику для захисту свого населення. Справді, щоразу, коли держави намагалися захистити свої маси, вони стикалися з відплатою, спочатку фінансовою, зрештою, можливо, військовою, з боку могутніх держав. У цих державах розташовані центри фінансової та військової могутності. Такі центри влади намагаються підтримувати глобалізуючу світову економіку, в той час як глобальні соціальні процеси породжують соціальні розриви між Першим і Третім світом і всередині них. Біосфера страждає як від глобальної економіки, так і від держав. Глобальна економіка, мотивована максимізацією прибутку, досі не зіткнулася з авторитетним регулятором, щоб пом'якшити свої руйнівні екологічні наслідки. Було лише кілька втручань через міждержавну систему, щоб уникнути специфічних шкідливих практик. Держави можуть завдати масової екологічної руйнації під час війни. Домінуючі економіки, які підтримують тенденції глобалізації, прискорюють процес культурної гомогенізації.¹ Це поширюється світовими ЗМІ та підтримується певними способами мислення та практик серед бізнес- та політичних еліт. На противагу цій тенденції гомогенізації існують різні ідентичності та різні культурні традиції, які перетинають кордони держав, щоб висловити свою ідентичність у глобальній політиці. Соціальні рухи, такі як екологія, фемінізм і рух за мир, також виходять за межі територіальних кордонів. Ці різноманітні події призводять до модифікації вестфальської міждержавної системи на багаторівневу систему політичних органів влади з мікро- та макрорегіоналізмами та транскордонними ідентичностями, які взаємодіють у складнішому політичному процесі. В даний час військова міць Сполучених Штатів домінує,

¹ А. П. Голюков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.217-229.

але її економічна потужність зменшується. Гегемонія не обов'язково досягається ні військовою, ні економічною силою окремо, ні навіть у поєднанні. Гегемонія вирішально залежить від культурних та ідеологічних факторів. Занепад гегемонізму Сполучених Штатів є предметом поточних дебатів. Однак сам факт того, що він є предметом сучасної дискусії, свідчить про послаблення ідеологічних вимірів гегемонії, навіть якщо він нічого не доводить про матеріальні відносини влади, що лежать в основі гегемонії.

Радикальний структуралістський погляд. Теорії світових систем забезпечують пояснення світового порядку. Ці теорії засновані на концепції сукупності світової системи. Ця концепція розглядає держави як конститутивні одиниці, які мають структурні відносини, зумовлені світовою економікою. Цей зв'язок виражається в термінах ядра та периферії з проміжною категорією напівпериферії. Термін «держава» відноситься до політичного аспекту суб'єкта, який розуміється насамперед в економічних термінах. Основні економіки домінують над периферійними. Тобто основні економіки визначають умови, за яких периферійні економіки виробляють і, таким чином, основні економіки вилучають надлишок з периферійного виробництва на користь основного. Через ці економічні відносини ядро породжує недорозвинення на периферії. Напівпериферійні економіки сильніші за економіку периферії, дещо здатні захистити себе від такого виду експлуатації та постійно борються за досягнення статусу ядра. Держави та міждержавні відносини є політичними надбудовами, які підтримують і увічнюють експлуаторські економічні відносини ядро-периферія. Основні стани сильніші за стани периферії, і, отже, стани ядра здатні проникати і проникати в периферійні стани. Напівпериферійні країни у своїй боротьбі намагаються зміцнити напівпериферійну державу, щоб вона могла отримати автономію по відношенню до держав-ядра. Економічний протекціонізм, економічний націоналізм і національне планування, чи то соціалістичне, чи

державне капіталістичне, є принципами, які використовують напівпериферійні держави у своїй боротьбі за більший локальний контроль над розвитком. Домінуючий структурний зв'язок «ядро-периферія» підтримується не лише зовнішнім тиском, а й підтримкою вибраних соціальних категорій країни периферії, які виграють від цих відносин. Головну роль у підтримці відносин відіграють державні, військові та економічні еліти в країнах периферії. Вони виживають на матеріальній та ідеологічній підтримці з ядра. Вони зберігають свої позиції внутрішньо або шляхом відсторонення внутрішніх соціальних сил від політичної та економічної влади, наприклад, придушенням опозиції чи профспілок тощо; або шляхом маніпуляції внутрішніми соціальними силами щодо політичної та економічної влади, наприклад, допускаючи лише «одомашнені» опозиційні партії чи контролюючі профспілки тощо. Там, де ця периферійна структура влади повалена, її елементи розраховують на ресурси ядро (фінансовий, розвідувальний і, зрештою, військовий) для дестабілізації та підриву керуючих сил, які відібрали у них владу. Ця політична структура домінування «ядро-периферія» є частиною всесвітньої соціально-економічної структури, яка прагне інтегрувати периферійні економіки у світову економіку, яка формується ядром. У цій світовій економіці ядро вимагає, щоб периферійні економіки були відкриті для іноземних інвестицій з ядра, для імпорту основних товарів і послуг з ядра та для експорту прибутків до ядра. Структура контролю праці на периферії відрізняється від структури в ядрі. На периферії вони націлені на пропозицію слухняної та дешевої робочої сили. Це пояснюється тим, що економічна функція периферії полягає не тільки в постачанні ресурсів для виробництва ядра з вищою доданою вартістю, але й у поглинанні частини продукції ядра. Таке підпорядкування праці периферії відносно основної праці не тільки сприяє підтримці сприятливих умов торгівлі для ядра, але й відокремлює інтереси основної праці (яка отримує вигоду від відносин ядро-периферія) від праці периферії. Крім того, у периферійній

економіці меншість робочої сили, яка зайнята в прямих інвестиціях, що належать основній власності, інтегрована у світову економіку, стає заможною, в той час як більшість місцевої робочої сили залишається відносно позбавленою. Структура світової системи увічніює себе шляхом поділу потенційних опозиційних сил. Теорія світових систем розглядає світовий порядок як інструмент інституціоналізації структури домінування «ядро-периферія». Роль агенцій світової економіки – МВФ і Світового банку – полягає в тому, щоб змусити периферійні економіки залишатися відкритими для світових економічних сил і зберегти свою зовнішню економічну орієнтацію всупереч будь-яким локальним тенденціям до автоцентричного розвитку. Ці міжнародні економічні агенції керуються основними країнами з більшістю контролю. Вони є засобами, за допомогою яких політика, орієнтована на ядро, нав'язується периферійним країнам, тоді як економічні відносини між основними країнами влаштовуються за допомогою інших механізмів. Дійсно, у 1960-х роках була розміщена дворівнева система економічного регулювання: верхній рівень, який складався тільки з розвинених капіталістичних країн, і нижній рівень, що складався з країн третього світу, на які передові капіталістичні країни колективно нав'язували свої економічні умови. Технічна допомога через міжнародні агенції, які перебувають під впливом основних країн, використовується як засіб примусу внутрішніх структурних перебудов у периферійних країнах відповідно до вимог світової економіки.¹ Міжнародна та двостороння допомога країнам третього світу є частиною загального механізму підпорядкування третього світу, в якому внутрішні структури домінування та залежності посилюють зовнішній тиск. Дві фази кризи світового порядку, що розпочалися в 1970-х

¹ А. П. Голюков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.276-278.

роках, значною мірою пояснюються в рамках структуралізму світової економіки. Квазі-вихід Сполучених Штатів із системи ООН наприкінці 1970-х і 1980-х був пов'язаний з уявленням, що периферійні країни використовували свою більшість на головних асамблеях і конференціях без урахування вимог світової економіки. Сполучені Штати та інші ключові країни дозволили міжнародним фінансам впливати на борговий третій світ, пропонуючи при цьому запобіжні заходи для запобігання будь-якому руйнуванню світової системи третього світу. На початку 1990-х років економічна дисципліна була широко відновлена в країнах третього світу, і існували режими, сприятливі для політики пристосування до світової економіки. Таким чином, узгоджене протистояння основним цілям країни в головних міжнародних організаціях вщухло. Довгостроковими цілями стали підтримувати сприятливі уряди в країнах третього світу та подавати приклади проти випадків радикальних відхилень. Криза в Перській затоці показала такий приклад і показала, що остаточною відповіддю на непокору ієрархії світової економіки є військова. Країни ядра мають багато засобів втручання (фінансові, розвідувальні, комунікаційні та військові) у периферійних країнах і, крім того, мають підтримку класових союзників у цих країнах. Будь-яка загроза структурі залежності може зіткнутися з реакцією у відповідь, у тому числі через міжнародні інституції. Гносеологічна основа світової системи є структурно-функціональною. Він заснований на структурі взаємовідносин, які є цілісними і самовідтворюваними. У цій структурі вона стосується економічної практики, соціальних сил і держав. Теорія світових систем наголошує на міжнародних зв'язках економік у відносинах, що залежать від домінування.

Отже, функціоналістська парадигма розглядає світовий порядок як транснаціональне ділове співтовариство, інтерпретативна парадигма розглядає світовий порядок як історично специфічний, радикальна

гуманістична парадигма розглядає світовий порядок як багатогранний і багатосаровий, а радикальна структуралістська парадигма розглядає світовий порядок як детермінований класами. Наголошувалося, що хоча кожне пояснення само по собі є гідним, разом вони дають набагато ширше, глибше і збалансоване розуміння явища, що розглядається.

3.2 Процес економічної глобалізації

Економічна глобалізація означає посилення взаємозалежності світових економік у результаті зростання масштабів транскордонної торгівлі товарами та послугами, потоку міжнародного капіталу та широкого та швидкого поширення технологій. Він відображає триваюче розширення та взаємну інтеграцію ринкових кордонів і є незворотною тенденцією економічного розвитку всього світу на рубежі тисячоліть. Швидке зростання значення інформації в усіх видах виробничої діяльності та маркетингу є двома основними рушійними силами економічної глобалізації. Іншими словами, швидка глобалізація світових економік в останні роки значною мірою базується на швидкому розвитку науки і технологій, є результатом середовища, в якому ринкова економічна система швидко поширювалася по всьому світу, і розвивалася на основі посилення транскордонного поділу праці, що проникає аж до рівня виробничих ланцюгів на підприємствах різних країн.

Розвиток науки і технологій значно знизив витрати на транспорт і зв'язок, зробивши можливою економічну глобалізацію. Сьогодні вартість морських перевезень становить лише половину вартості 1930 року, поточні авіаперевезення – 1/6, а вартість телекомунікацій – 1%. Рівень цін на комп'ютери в 1990 році становив лише приблизно 1/125 від рівня 1960 року, а в 1998 році цей рівень цін знову знизився приблизно на 80%. Такий «ефект стиснення часу та простору» технологічного прогресу значно знизив витрати на міжнародну торгівлю та інвестиції, що дає змогу організувати та координувати світове виробництво. Наприклад, автомобіль «Ford Lyman» розроблений в Німеччині, його система передач виробляється в Кореї, насос в США, а двигун в Австралії.¹ Саме технологічний прогрес зробив можливим

¹ А. П. Голіков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.39-63, - С.222-223.

такий тип глобального виробництва. Більше того, розвиток економіки, що базується на мережах, породив велику групу тіньових підприємств, що позбавляє сенсу концепцію національних кордонів та відстані для певних видів економічної діяльності.

Якщо технологічний прогрес та розвиток ІТ вважалися технологічною рушійною силою економічної глобалізації, то ринково-орієнтовану реформу, що проводиться в усьому світі, слід розглядати як інституційну рушійну силу цієї тенденції. У рамках ГАТТ і СОТ багато країн поступово знижують тарифні та нетарифні бар'єри, все більше країн відкривають свої поточні рахунки та рахунки капіталу. Все це значною мірою стимулювало розвиток торгівлі та інвестицій. Більше того, перехід колишніх централізованих планових економік до ринкової економіки зробив справді можливим інтеграцію світової економіки в одне ціле.¹

Основними носіями економічної глобалізації стали транснаціональні корпорації (ТНК). Вони глобально організують виробництво та розподіляють ресурси за принципом максимізації прибутку. А їх глобальні експансії змінюють макроекономічні механізми функціонування світових економік. У 1996 році в усьому світі було всього понад 44 000 ТНК, які мали 280 000 закордонних дочірніх компаній і філій. У 1997 році обсяг торгівлі лише 100 найбільших ТНК вже становив 1/3 загального світового обсягу, а між їхніми материнськими компаніями та їхніми дочірніми компаніями – ще 1/3. У залишку прямих іноземних інвестицій на кінець 1996 року в розмірі 3000 мільярдів доларів США МНК володіли понад 80%. Крім того, близько 70% міжнародних передач технологій було здійснено між ТНК. Цей вид

¹ А. П. Голіков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.322.

транскордонної економічної діяльності в межах одних і тих самих підприємств став проблемою для традиційних теорій міжнародної торгівлі та інвестицій.

Глобалізація фінансового сектора стала найбільш швидко розвивається і найвпливовішим аспектом економічної глобалізації. Міжнародні фінанси виникли для обслуговування потреб міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності. Однак разом з розвитком економічної глобалізації вона ставала все більш незалежною.

У порівнянні з товарними ринками та ринками праці, фінансовий ринок є єдиним, на якому реалізується глобалізація у справжньому значенні «глобалізації». З 1970-х років транскордонний потік капіталу швидко розширюється. У 1980 р. загальний обсяг транскордонних операцій з акціями та облігаціями основних розвинених країн все ще становив менше 10% їхнього ВВП. Однак у 1995 році ця цифра значно перевищила 100%. Вартість середньоденних валютних операцій зросла з 200 мільярдів доларів США в середині 1980-х до теперішніх 1200 мільярдів доларів США, що становить 85% іноземної валюти. запаси всіх країн світу і в 70 разів перевищують вартість щоденного експорту товарів і послуг.¹

Процес глобалізації економіки є також процесом глобальної промислової реструктуризації та перебудови. З розвитком науки і техніки та підвищенням рівня доходів промислові структури всіх країн також зазнають перебудови та модернізації.

Останніми роками розвинені країни заходу поступово вступають в еру економіки знань і почали переміщати в країни, що розвиваються, багато трудомістких галузей слабкої міжнародної конкурентоспроможності. Цей процес зміщення між країнами штовхає вперед поглиблений розвиток

¹ А. П. Голіков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.106-124.

економічної глобалізації. З іншого боку, після закінчення холодної війни існує надлишок продуктивності. Завдяки цьому економічна глобалізація посилила конкуренцію на міжнародному ринку між підприємствами різних країн. Щоб підняти свої позиції та підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку, як вітчизняні підприємства, так і підприємства інших країн один за одним вдаються до злиттів і поглинань, що призвело до реструктуризації промисловості. Усі ці заходи з реструктуризації нададуть далекосяжний вплив на світову промислову конкуренцію. Розвинені країни відіграють домінуючу роль у процесі економічної глобалізації. У 1996 р. загальний обсяг експорту розвинутих країн становив 4057 млрд. дол. США, що становило 81,7% загальної світової вартості міжнародної торгівлі. У 1995 р. прямі іноземні інвестиції 10 найбільших розвинених країн, включаючи G7, Швейцарію, Швецію та Нідерланди, становили 85,1% загальної вартості прямих іноземних інвестицій у всьому світі.

Домінуюча роль розвинених країн у процесі економічної глобалізації виражається також у тому, що саме вони визначають правила міжнародного економічного обміну. Хоча нинішні правила гри для міжнародної економічної діяльності мають гарний аспект, оскільки вони відповідають усупільненому масовому виробництву, вони, як правило, встановлені під домінуванням розвинутих країн.

Міжнародні економічні та фінансові організації перебувають під контролем Сполучених Штатів та інших західних країн. Вони використовували ці переваги, щоб сприяти розвитку глобалізації та домінувати над ним. У той же час вони є найбільшими бенефіціарами економічної глобалізації. У листопаді минулого року Китай і США досягли домовленості про вступ Китаю до СОТ. Цим Китай зробив рішучий крок вперед на шляху до вступу до СОТ. Підписання цієї угоди свідчить про рішучість китайського уряду твердо пришвидшити реформування своєї

економічної системи та подальшу інтеграцію в процес економічної глобалізації. Це безпрограшна угода.

З одного боку, Сполучені Штати можуть збільшити свій експорт товарів і послуг до Китаю, створюючи таким чином більше можливостей для працевлаштування. З іншого боку, Китай може підвищити своє економічне зростання, збільшивши свою частку на ринку США. Крім того, з розвинених країн можуть бути залучені більш передові технології, досвід управління та капітал. І тиск міжнародної конкуренції стане рушійною силою реформи та відкриття у зовнішній світ. Це, в свою чергу, сприятиме конкурентоспроможності китайських підприємств.¹

Участь країн, що розвиваються, у процесі глобалізації може дозволити їм краще використовувати свої порівняльні переваги, запровадити передові технології, іноземний капітал та досвід управління. Це також сприятливо для усунення монополістичної поведінки та посилення ринкової конкуренції. Проте, надаючи більше можливостей для розвитку країнам, що розвиваються, процес глобалізації також створює величезні ризики. Перш за все, економічна глобалізація фактично розширила, а не зменшила розрив між Північчю та Півднем. Згідно з деяким звітом, опублікованим ООН у 1999 році, кількість країн, що розвиваються, отримали вигоду від економічної глобалізації, менше 20. Різниця в доходах на душу населення між найбагатшою країною та найбіднішою країною зросла з 30 разів у 1960 році до теперішніх 70 разів. У 1960 р. вартість зовнішньої торгівлі 46 найбідніших країн становила 1,4% загальної світової. Ближче до другої половини 1990 року ця частка вже скоротилася до 0,6%, а в 1995 році – майже до незначних 0,4%. Середній торговий дефіцит країн, що розвиваються, у 1990-х зріс на 3% порівняно з 1970-ми. І понад 80% капіталу спрямовується на країни США, Західної Європи

¹ Кравченко В. О., Гудаков О. К. Соціально-економічні наслідки глобалізації для світової та української економіки. 2013 – С.2-6.

та Східної Азії. За винятком пожертвувань та двосторонньої фінансової допомоги більшість країн, що розвиваються, не могли залучити жодного капіталу. По-друге, економічна глобалізація також має ризики для країн, що розвиваються, бути враженими несприятливими зовнішніми факторами. За відкритих економічних умов конфлікт між реалізацією зовнішньої економічної рівноваги та внутрішньої економічної рівноваги є значним обмеженням для макроекономічної політики країн, що розвиваються, послаблюючи їх здатність до макроекономічного контролю та регулювання.

Завдяки постійним інноваціям фінансових інструментів, швидкому розширенню фінансових активів і тенденції приватизації міжнародного капіталу, великий обсяг міжнародного оборотного капіталу спричинив величезний вплив на економічну безпеку та фінансову стабільність країн, що розвиваються. Згідно з деякими даними, наданими МВФ, вартість короткострокових банківських позик, які надходили на міжнародні фінансові ринки та через інші фінансові ринки та ринки капіталу, у 1997 році становила щонайменше 7200 мільярдів доларів США, що приблизно дорівнювало 1/4 загальної суми. вихід усього світу. Згідно з оцінкою Ради Федеральної резервної системи США, щоденна загальна вартість валютних операцій лише в Нью-Йорку, Токіо та Лондоні в 1997 році становила приблизно 620 доларів США, 18% з яких було використано для зовнішньої торгівлі та інвестицій, і решта 82% були використані для спекуляцій на міжнародних фінансових ринках.¹ Ця величезна кількість плаваючих міжнародних капіталів може призвести до розвитку економіки бульбашок і безладних коливань валютних курсів. Вони також можуть послабити монетарний суверенітет країни та призвести до дисфункції її монетарної політики. «Ефект пастви овець» і «механізм самореалізації» монетарної кризи, що існують на міжнародних

¹ Циганкова Т. Науковий журнал. Міжнародна економічна політика. 2019. – С.33-34.

фінансових ринках, ще більше посилять струс, від якого зазнали країни, що розвиваються. Хоча фінансові кризи, що спалахнули в Мексиці та Східній Азії в 1990-х роках, були вкорінені в дефектах економічних систем і економічних структур, вплив плаваючого міжнародного капіталу був прямим запалом, що також значно посилює їх руйнівність.

Для запобігання та усунення ризиків, які несе економічна глобалізація для країн, що розвиваються, слід вжити таких заходів: По-перше, міжнародні економічні організації повинні відігравати більшу роль у процесі економічної глобалізації. Що різко контрастує зі стрімким розвитком економічної глобалізації, так це вакантність організації для глобального економічного регулювання та контролю, а також відставання у створенні системи регулювання. Насправді все більш глобалізована світова економіка знаходиться у вільному та дрейфуючому стані. Це значною мірою схоже на внутрішній економічний стан розвинутих країн на заході 1930-х років, коли економічні кризи, що поширювалися по всьому капіталістичного світу, викликали кейнсіанську економіку та державне втручання в економічні операції. Мексиканська та східноазіатська фінансові кризи 1990-х років і крах компаній з довгостроковим управлінням капіталом вимагають глобалізованої кейнсіанської економіки та створення відповідної інституції для здійснення ефективних інтервенцій у світовій економіці і, зокрема, у функціонування міжнародних фінансових ринків.

Сучасні міжнародні економічні організації мають багато обмежень в управлінні світовою економікою. Щоб змінити це, необхідно зробити наступне: Посилити координацію макроекономічної, створеної політики різних країн, а МВФ і Світовий банк мають створити досконалу систему раннього попередження про фінансові кризи та нарощувати свої посткризові можливості підтримки. Необхідно посилити транскордонний фінансовий нагляд. Базельський комітет та Базельська кредитна угода зробили багато для

підвищення прозорості фінансових установ та підвищення рівня їх капіталу. Однак цього далеко не достатньо. Організація, яка може грати роль «останнього кредитора» в усьому світі, надаючи плавну фінансову допомогу та підтримку кризовим установам, щоб відновити довіру міжнародних інвесторів, посилюючи моніторинг та нагляд за фінансовими установами та ліквідуючи етичні кризи. Необхідно здійснювати відповідний контроль за потоком міжнародного капіталу, зокрема над потоком короткострокового капіталу, який має серйозні негативні наслідки. Останніми роками в міжнародному економічному колі точиться гаряча дискусія щодо податку Тобіна. Ми вважаємо, що, хоча існують певні проблеми з податком Тобіна, які необхідно вирішити щодо конкретних операцій та розподілу податку на прибуток, він є здійсненним і практичним як орієнтація. Таким чином, варто створити умови для його подальшої реалізації. По-друге, у процесі розробки нового міжнародного економічного порядку необхідно гарантувати інтереси країн, що розвиваються, і розширювати їхнє слово. Тенденція економічної глобалізації, що виникла і склалася в умовах, коли старий міжнародний економічний порядок ще докорінно не змінився.

Глобалізація сама по собі не може створити справедливий і розумний новий міжнародний економічний порядок, і деякі країни, що розвиваються, які не в змозі скористатися перевагами і уникнути шкоди, стикаються з небезпекою стати аутсайдерами. Тому перед обличчям економічної глобалізації країни, що розвиваються, опиняються в дилемі: з одного боку, якщо вони тримаються подалі від цього процесу, вони, безсумнівно, залишаться далеко позаду розвитку інших економік.¹ З іншого боку, якщо вони будуть активно брати участь у процесі, найімовірніше, що вони будуть зведені до анексів розвинених країн через домінування останніх у процесі. З огляду на

¹ Циганкова Т. Науковий журнал. Міжнародна економічна політика. 2019. – С.15-17.

це очікування, інтереси країн, що розвиваються, мають бути гарантовані та розширені їхні слова в процесі розвитку нового міжнародного економічного порядку.

Передумовою розвитку економічної глобалізації, щоб отримати стійку рушійну силу для її розвитку, є гарантований розподіл зростання. Тобто прогрес глобалізації повинен не тільки принести величезні переваги світовій економіці, але й зробити ці переваги доступними для кожної країни та для різних відомств і груп інтересів. Точніше, кілька країн або кілька націй і груп інтересів не повинні користуватися виключно перевагами глобалізації. І прогрес глобалізації повинен принести Паррато покращення. Якщо в довгостроковій перспективі країни, що розвиваються, не зможуть отримати вигоду від процесу глобалізації, економічні інтереси розвинених країн, безсумнівно, постраждають. Візьмемо для прикладу задачу на норми праці. Розвинені країни, і особливо Сполучені Штати, вже давно наполягають на тому, щоб це пов'язувати з питаннями торгівлі, тобто встановити єдиний стандарт праці, включаючи стандарт заробітної плати. Якщо стандарт заробітної плати в будь-якій країні не відповідає єдиному стандарту, ця країна буде покарана. Це наполягання фактично означає ліквідацію порівняльних переваг країн, що розвиваються, і послаблення їх міжнародної конкурентоспроможності.¹ Тому просять розвинені країни достатньо враховувати реалії країн, що розвиваються, і відмовитися від їх необґрунтованої вимоги пов'язувати норми праці з питаннями торгівлі. По-третє, необхідно прискорити крок реформування економічної системи та перебудови економічних структур.

Міжнародна конкуренція в епоху економічної глобалізації – це конкуренція економічних систем і механізмів підприємства. З точки зору як

¹ Циганкова Т. Науковий журнал. Міжнародна економічна політика. 2019. – С.23-30.

економічної системи, так і економічної структури розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, досить великий. Якщо говорити макроскопічно, то проблеми влади в офсайді, вакантності та дислокації мають бути вирішені. Для цього слід поступово послаблювати й остаточно ліквідувати прямі адміністративні втручання у справи макроекономічних гравців. При цьому уряд має посилити свої функції щодо захисту прав інтелектуальної власності, забезпечення законного виконання договорів, забезпечення інфраструктури та стабілізації макроекономічної ситуації тощо.

На мікроекономічному рівні держава має відігравати головну роль у створенні механізмів стимулювання та стримування, відповідно до системи підприємства та корпоративного управління з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств.¹

Що стосується промислових структур, то уряд має зосередити свої зусилля на стимулюванні швидкого наукового, технологічного та освітнього розвитку та збільшення інвестицій у розвиток людського капіталу з метою просування модернізації промислових структур.

¹ Т. І. Сфименко, О. Г. Білорус, Р. Л. Балакін, В. Й. Башко, І. В. Богдан, Т. П. Богдан, Г. П. Бортніков, О. В. Гаврилюк, С. С. Гасанов, А. О. Дробязко та ін.. Фінансова глобалізація і євроінтеграція. Київ. 2015. – С.308.

3.3 Цифрові та інформаційні технології як наслідок глобалізації

Чи зламає цифрова революція владу уряду та встановлених органів на політичну владу, чи, ймовірно, легше контролювати інформаційне суспільства? І що означають ці тенденції для майбутнього? На початкових етапах нові технології, як правило, порушують статус-кво та загрожують сталій владі. Винахід друкарського верстата дозволив реформаторам, таким як Мартін Лютер, поширювати свої ідеї швидше, ефективніше та доступніше, ніж будь-коли раніше, тим самим давши поштовх реформації та зламавши всемогутність Римо-Католицької Церкви.

Механізація ткацтва та виробництва стали також перевернула суспільства, а нові технології мали значний вплив на ведення війни – і виживання імперій – протягом усієї історії. Онлайн-дискусії є набагато більш складними для політичного утримання влади в авторитарних державах, ніж у ліберальних демократіях. Якщо люди мають більший зв'язок із світом за межами своїх кордонів – як у випадку східних німців, які мали доступ до західнонімецького телебачення – тоді вони дізнаються, як інші люди живуть і думають, і чого інші люди мають, чого їм не вистачає. Ідеї можуть швидко поширюватися, а люди можуть об'єднуватися та організовуватись.

Арабські повстання показали, як громадянські активісти ефективно використовували соціальні медіа для координації, поваливши уряди Тунісу, Єгипту, Лівії та Ємену в рамках так званих «Твіттер-революцій». Рівність можливостей, яку надає Інтернет, також дозволила невеликим компаніям-початківцям успішно конкурувати з корпоративними гігантами і вже починає зменшувати нерівність між розвиненим світом і світом, що розвивається. Нові комунікаційні та інформаційні технології – принаймні на самому початку –

знизили витрати та інші бар'єри для входу, дозволивши більшій кількості зацікавлених сторін брати участь в управлінні та торгівлі.¹

Однак у міру того, як технологія дозріває, еліта, чиє існування вона спочатку загрожувала, вчиться використовувати й контролювати її для власної вигоди. Економія витрат та інші переваги, отримані від цифрових технологій, створили можливості для всіх: від працівників і нових компаній до урядів і великого бізнесу. Збір даних і масове спостереження з боку урядів і торгівлі вступили в нову еру немислених можливостей як для людського розвитку, так і для експлуатації. Від телефону до телебачення модель для нових комунікаційних технологій була прогресуванням від обіцянки початкової відкритості та інновацій до панування монополій чи картелів. Дійсно, конгломерати вже намагалися отримати контроль над Інтернетом. Кілька великих постачальників інтернет-послуг запропонували, що веб-сайти та програми повинні мати можливість платити за швидшу доставку свого вмісту.

Це призвело до серйозного спротиву з боку прихильників «нейтралітету мережі» – принципу, згідно з яким весь інтернет-трафік повинен розглядатися однаково – які побоюються, що це створить «рівневий» Інтернет. Це також дозволить провайдерам дискримінувати трафік із веб-сайтів і програм, які не платять, що ускладнить конкуренцію початківцям і підприємцям у бідніших громадах з великим бізнесом. Ще одне занепокоєння — збільшення кількості «прив'язаних додатків», які можуть змінювати лише їхні оригінальні розробники. Вони не тільки можуть придушити інновації, але й легше контролювати уряди.

Обіцянка відкритого доступу для всіх досі була головною ознакою Інтернету. Чи приречений Інтернет перетворитися на закриту систему, що

¹ Т. І. Сфименко, О. Г. Білорус, Р. Л. Балакін, В. Й. Башко, І. В. Богдан, Т. П. Богдан, Г. П. Бортніков, О. В. Гаврилюк, С. С. Гасанов, А. О. Дробязко та ін.. Фінансова глобалізація і євроінтеграція. Київ. 2015. – С.100.

базується на витратах, чи інновації та поширення нових руйнівних технологій забезпечать, щоб він залишався відкритим, доступним і наділяючим повноваженнями для всіх? Докази неоднозначні, коли йдеться про державну цензуру в Інтернеті. Вимкнення підключення може вплинути на звичайних людей, які не знають, як обійти бар'єри або бояться порушити правила, але це не зупинить активістів, які підривають роботу: швидше за все, це спонукатиме їх до подальших дій. Вони знайдуть способи обійти ці перешкоди і стати вправними в кіберпідступах, як це зробили недержавні збройні групи.

Наприклад, під час арабських повстань 2010–2011 років єгипетський режим на п'ять днів вимкнув Інтернет у розпал протестів на площі Тахрір, а в Лівії полковник Муаммар Каддафі наказав заблокувати такі сайти, як «Facebook». У відповідь єгипетські протестувальники використовували супутникові технології для доступу до Інтернету, а лівійські протестувальники звернулися до сайтів знайомств, щоб поспілкуватися, влаштовуючи «побачення» та обмінюючись пристрасними віршами як закодованою мовою для координації протестів. Проте в інших арабських країнах арешт – і нібито вбивство – блогерів, які критикують режими, поки що були ефективними для приборкання протесту.¹

Уряд президента Башара Асада в Сирії відомий як технічно підкований ворог, чиє використання фальшивих сторінок входу у «Facebook» для крадіжки паролів онлайн-дисидентів дозволяє йому уважно стежити за їхньою діяльністю. Таким чином, залишається з'ясувати, чи активісти чи уряди збережуть технологічну перевагу.

Що стосується ліберально-демократичних режимів, то Інтернет сприяв «відкритому уряду» та зробив низку політичних процесів більш доступними

¹ А. П. Голіков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.17, 226.

для громадян. Деякі політики, такі як Карл Більдт, міністр закордонних справ Швеції, і Маріетте Шааке, голландський депутат Європейського парламенту, ефективно використовували онлайн-інструменти, такі як «Twitter», для сприяння більшій прямій взаємодії з громадянами. Інтернет також заохочує механізми участі, такі як електронні петиції.

Ймовірно, що це збільшиться, коли молоді покоління цифрових вихідців досягнуть дорослого віку. На більш руйнівній стороні реєстру це явище руйнує базу членства традиційних політичних партій, оскільки люди займаються політичною проблемою, а не підтримуючи багаторічні партійні платформи. Що стосується індивідуальної поведінки, то люди не стають раптом новим видом, коли вони виходять в Інтернет: те, що вони роблять у кіберпросторі, є продовженням того, що вони роблять у своєму фізичному житті.¹

Люди брешуть в реальному житті і обманюють в Інтернеті. Люди обманюють в реальному житті та займаються шахрайством в Інтернеті. Люди знущаються в реальному житті та онлайн. Однак в Інтернеті люди можуть відчувати себе більш анонімними і, таким чином, готові вести себе погано, не розуміючи, що Інтернет також може відкрити нові можливості для правоохоронних органів для виявлення та покарання злочинної поведінки – і справді, нещодавні арешти за расистські зловживання демонструють силу та підводні камені соціальних мереж. Хоча люди можуть відчувати себе більш повноважними, ними також легше маніпулювати за допомогою цільової реклами та підроблених імен. Незалежно від того, чи є це силою добра чи зла, зрозуміло, що боротьба за контроль над Інтернетом повністю триває.

Інтернет уже фрагментований, чи то з точки зору мови, національних брендмауерів чи політичної цензури. І це ризикує ще більше роздробитися.

¹ Крилій А. С., Боровікова М. О. Причини виникнення світових фінансових криз: історичні наслідки та досвід їх подолання. Економічна наука. Економіка та держава. Випуск 4. 2009. – С. 8-11.

Дебати щодо того, чи слід передавати функції Інтернет-корпорації з присвоєних імен і номерів Міжнародному союзу електрозв'язку, є одним із прикладів розбіжностей.

Нинішня система управління Інтернетом є моделлю з багатьма зацікавленими сторонами, оскільки вона передбачає внесок від різних груп інтересів. Він органічно розвивався, і, завдяки головній ролі Сполучених Штатів у розвитку Інтернету, США зберігають значний вплив: ICANN(Інтернет корпорація з присвоєння імен та номерів), орган, який наразі керує IP-адресами та системою доменних імен, є приватною некомерційною корпорацією, заснованою в Каліфорнії, підпадає під дію законодавства Каліфорнії та діє відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння з Міністерством торгівлі США. Хоча Сполучені Штати протягом багатьох років були країною з найбільшою кількістю користувачів Інтернету, сьогодні майже половина перебуває в Азії, а більшість майбутніх Прогнозується, що зростання інтернету відбудеться в Африці та Південній Америці. Тому існує потреба в тому, що ми могли б назвати більш інклюзивною моделлю, яка передбачає участь ще більшої і постійно зростаючої кількості зацікавлених сторін.

Президент США Барак Обама заявив про готовність відмовитися від контролю над ICANN(Інтернет корпорація з присвоєння імен та номерів), але за яких умов це станеться, невідомо. Спроба перекласти управління ICANN(Інтернет корпорація з присвоєння імен та номерів) на МСЕ(Міжнародний союз електрозв'язку), спеціалізовану агенцію ООН з інформаційних та комунікаційних технологій в Женеві, також виявила розкол між державами, які віддають перевагу моделям національного суверенітету управління Інтернетом, і тими, хто хоче розширити поточну модель із багатьма

зацікавленими сторонами.¹ Країни, які сприяли переходу до МСЕ, зокрема Росія, Китай та декілька держав Близького Сходу, також прагнуть більшого державного контролю над Інтернетом та доступом свого населення до інформації. Оскільки ООН заснована на принципі «одна держава, один голос», критики запропонованого зрушення стверджують, що якщо достатня кількість держав захоче обмежити інтернет-свободи в МСЕ, це може призвести до гонки до дна, що призведе до Інтернет, який зменшує доступ, обмежує економічну активність і позбавляє людей повноважень у всьому світі. У минулому столітті Олдос Хакслі визнав, що технічний прогрес відкриває період глибоких суспільних змін, і з видатною передбачливістю передбачав два майбутніх. Дивний новий світ, опублікований у 1932 році, показує постіндустріальну планету, на якій об'єднана Світова держава зберігає свою владу над населенням, пропагуючи культуру споживання та гедонізму, що підтримується за допомогою генно-інженерних каст. Через тридцять років, незадовго до своєї смерті, на острові Хакслі уявив зовсім інший світ на острові Пала, де можна було б використати сили технологій для створення освіченого та відкритого суспільства.

Що означатиме цифрова революція для невігданого світу завтрашнього дня? Чи побачимо ми переважання авторитарних режимів? Або ми станемо свідками зростання демократичних суспільств, де дозволено процвітати свободі вираження поглядів і економічних можливостей? Багато буде залежати від того, чи зможемо ми протягом наступних кількох років узгодити різні спроби контролювати душу Інтернету та досягти консенсусу щодо практичного шляху подальшого глобального управління Інтернетом. Велика кількість дійових осіб – у тому числі ліберальні уряди, авторитарні уряди,

¹ Макуха С.М. Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації. – Харків: Легас, 2003. –

окремі громадяни, політичні активісти, малі компанії, засновані корпорації та існуючі інженерні органи – усі претендують на свою частку в управлінні Інтернетом.

ВИСНОВКИ

В результаті використання сукупності наукових методів дослідження під час написання дипломної роботи було проаналізовано наразі існуючі концепції світового порядку, та були надані різні тлумачення понять «міжнародного» та «світового» порядків.

Міжнародний порядок стосується того, як правила, інститути, закон і норми виробляють і підтримують моделі взаємовідносин і дій. Теорії міжнародних відносин можна класифікувати відповідно до того, чи концептуалізують вони порядок за допомогою відносного балансу примусу та згоди. Світовий порядок – це принципи, норми та інститути, що регулюють поведінку і діяльність міжнародних акторів. Світовий порядок поєднує в собі елементи стійкості, стабільності, тобто власне порядку, і перехідності як накопичення передумов для просування до більш високих форм організації міжнародних відносин, відповідним до суспільного життя.

Поняття "новий світовий порядок" вживалося в дискусіях про майбутній устрій світу в різні історичні періоди: після Першої світової війни, Другої світової війни і особливо в період перебудови і краху соціалістичного блоку. Розробці поняття "новий світовий порядок" присвячений також ряд робіт англійських публіцистів початку 1990-х років, зазвичай відносяться до конспірологічної літератури.

Цифровалізація та зміна клімату є основними рушійними силами поточних і майбутніх змін. Багатосторонності потрібно буде адаптуватися та реформуватися, щоб залишатися актуальним і відповідати порядку денному цих подвійних викликів. COVID-19 так сильно збентежив, що змушує нас замислитись про те, як працюють наші суспільства – та про ефективність багатосторонності. Наскільки добре багатосторонність витримала

випробування глобальною кризою охорони здоров'я? Чи підходить його архітектура для наших майбутніх глобальних викликів?

У 2019 році загальний ВВП країн-членів G7 становив майже 50% світової економіки, порівняно з 70% три десятиліття тому. Зараз ще менше, поки Азія зростає. Статус Китаю збільшується разом з його внесками – зараз він сплачує 12% бюджету ООН порівняно з 1% у 2000 році.

У цьому новому світовому порядку, що формується, відокремлення багатосторонніх інституцій за питаннями миру та безпеки, торгівлі та грошей, охорони здоров'я та зміни клімату більше не допоможе. Всі ці сфери взаємопов'язані і нерозривно пов'язані, і чим раніше ми це усвідомимо, тим краще.

Нам потрібна багатосторонність, яка охоплює всі ці сфери та функціонує в рамках інституційної інфраструктури, яка здатна працювати ефективніше, з точними глобальними даними та передбаченням, які готові впоратися, адаптуватися та ефективно реагувати на численні, та непередбачувані загрози, з якими наш світ зіткнеться в майбутньому.

Санкції стали інструментом вибору політики, але часто не мають серйозних наслідків. Зброя, хакери та кібертерористи все ще доступні для найму, і певні уряди не ухиляються від використання неортодоксальних засобів для «розблокування» речей. Загрози світовому порядку завжди присутні, а цифровізація перевернула все, що ми знаємо як основу забезпечення миру, безпеки та оборони. Нинішні рамки багатосторонності все ще повинні зрозуміти наслідки цифровізації, тоді як дослідження та експлуатація космосу, нового кордону стійкості та безпеки нашої планети, просто додають новий вимір до майбутнього порядку речей.

Темпи технологічних і соціальних змін випереджають здатність установ реагувати. Переосмислення підходів і принципів, що лежать в основі багатосторонності, є життєво важливим. Класичну динаміку Північ-Південь,

Захід-Схід, сформовану припущеннями та несвідомими упередженнями щодо цінностей, управління, розбудови демократії та економічного розвитку, потрібно буде похитнути.

Щоб посилити багатосторонність, ми повинні реконструювати його архітектуру, де це необхідно

В усьому світі багатосторонність повинна сприяти створенню коаліцій бажаючих на регіональному рівні. Сила, створена «на місцевому рівні», може сприяти стійкості, демократії та верховенству права, поряд із цілями безпеки, інклюзивного зростання та глобальної взаємності. Більше того, цифрове з'єднання громад у різних регіонах для формування зв'язків, що ґрунтуються на взаємному розумінні та визнанні подібності, а не відмінностей, може краще підтримувати та підтримувати сучасну багатосторонність. Ми не повинні недооцінювати силу людей і громади.

Нам також знадобляться вдосконалені визначення факторів стримування, кліматичної справедливості та справедливої торгівлі, міжнародного банківського та кредитування, на додаток до кращого політичного мислення, яке влучно відображає взаємозв'язок клімату, цифровізації, торгівлі, безпеки та міжнародних відносин.

Найбільші виклики сьогодення вимагають міжнародного діалогу та співпраці, про що яскраво свідчить пандемія, а довіра стала новою валютою нашого часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьєв М. Ю. Глобалізація і економічний розвиток. Київ. – С.7.
2. Андрущенко В. П., Войналович В. А., Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України: теоретико-методологічний аналіз. Київ. 2019. – С.377-382.
3. Білорус О.Г. Економічна система глобалізму. К: КНЕУ. 2003. – 360. – С. 70.
4. Борисенко З. Діалектика монополізму і конкуренції в умовах глобалізації // Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. – 2004. – №2. – С. 404-409.
5. Богатуров А.Д. Современный международный порядок // Современные международные отношения и мировая политика. Под ред. А.В.Торкунова. М., 2004.
6. Богатуров А.Д. Современный международный порядок; он же. Лидерство и децентрализация в международной системе // Международные процессы. 2006. №3
7. Вайденбаум М. Регіоналізація проти глобалізації світової торгівлі. – С. 120-141.
8. Войціховський А. В. Міжнародне право. Харків. 2020. – С.16-22
9. Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка. - Москва: Экономика. - 2007. - 750 с.
10. Глазко В. Цивілізаційна криза і революції: генно культурно парадигма. Київ. 2006. – С.42.
11. А. П. Голіков, О. А. Довгаль, С. В. Беренда, Н. А. Казакова, М. О. Лазарчук, В. І. Сідоров, О. В. Ханова, П. О. Черномаз. Світова економіка. Харків. 2014. – С.6-20.
12. Горелов А. Глобальный неоколониализм в действии. 2016, - С.207-213.
13. Дашевська О. Новий світовий порядок: теоретичні концепції. Дніпропетровськ. 2015. – С.59-63.

- 14.Денисов О. Є. Глобалізаційний вимір економічної безпеки держави. Тернопіль. 2016. – С.20-26.
- 15.Дністянський М. С. Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України: монографія. Львів. 2020. – С.23.
- 16.Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. Регіоналізація та глобалізація в процесі формування геополітичного і гео економічного простору. 2013. – С.109-112.
- 17.Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив // Економіка України. – 2006. – №2. – С. 148-160.
- 18.Иноземцев В.Л., Караганов С.А. О мировом порядке XXI века // Россия в глобальной политике. 2005. № 1.
- 19.Кравченко В. О., Гудаков О. К. Соціально-економічні наслідки глобалізації для світової та української економіки. 2013 – С.2-6.
- 20.Крилій А. С., Боровікова М. О. Причини виникнення світових фінансових криз: історичні наслідки та досвід їх подолання. Економічна наука. Економіка та держава. Випуск 4. 2009. – С. 8-11.
- 21.Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О., Геополітика. Київ. 2004. – С.293
- 22.Кучменко Е. З історії встановлення нового світового порядку та роль США в цьому процесі. Наукові Записки. Том 65. Історичні науки. 2007. – С.62-70.
- 23.Кучменко Е., Кучменко Б. Наукові записки. Том 104. Історичні науки. Історіографія критеріїв моделей світового порядку. 2010. - С.58.
- 24.Лавров С.В. Настоящее и будущее глобальной политики: взгляд из Москвы // Россия в глобальной политике. 2007 № 2.
- 25.Лагутін В. Світова економіка та міжнародна торгівля. Київ. 2019. – С.5-16.
- 26.Левченко Т. Концепція неперервної освіти у світовому контексті. Київ. – С.7-16.

- 27.Лозовицький О. Наукові записки. Випуск 2. Глобальні Демократичні процеси як основа цивілізаційного самовизначення сучасних держав. – С. 300-311.
- 28.Лук'яненко Д.Г./Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія. 2001 – С.538
- 29.Макуха С. М.Міжнародні господарські зв'язки країн із перехідною економікою в умовах глобалізації. – Х.: Право 2005. – 304 с.
- 30.Макуха С.М. Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах глобалізації. – Харків: Легас, 2003. – 352 с.
- 31.Марущак М. Й. Історія дипломатичних відносин у 20 сторіччі. 2008. – С.60.
- 32.Марущак М. Й. Історія дипломатичних відносин у 20 сторіччі. 2008. – С.227,272.
- 33.Михаць С. О., Городинський Т. І. Вплив глобалізації на зміст освіти 21 століття як чинника економічного зростання. Економічна теорія та історія економічної думки. Випуск 19. 2017. – С.18-21.
- 34.Основи економічної теорії: Підручник / За ред. О.О. Мамалужа. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 444 С. – 463.
- 35.Пешко А. Процеси глобалізації та їх вплив на національні економіки // Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. – 2006. – №2. – С. 133-138.
- 36.Писаренко С. М. Економіка і зовнішньоекономічні зв'язки України. 2015. – С.56-66.
- 37.Писаренко С. М. Економіка і зовнішньоекономічні зв'язки України. 2015. – С.130-137.
- 38.Прошин Д. В. Релігійний тероризм: переоцінка проблеми. Панорама політологічних студій. Випуск 12, 2004. – С.45-52.
- 39.Рамоне И. Геополитика хаоса. 2001. 128 с.
- 40.Современные международные отношения и мировая политика. Отв.ред. А.В.Торкунов. М., 2004

41. Т. І. Єфименко, О. Г. Білорус, Р. Л. Балакін, В. Й. Башко, І. В. Богдан, Т. П. Богдан, Г. П. Бортніков, О. В. Гаврилюк, С. С. Гасанов, А. О. Дробязко та ін.. Фінансова глобалізація і євроінтеграція. Київ. 2015. – С.308.
42. Український центр економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Перспективи входження України у ринки висхідних країн. Київ. 2015. – С.10, 20, 34-36.
43. Уткин А.И. Мировой порядок XXI века, Москва : ЭКСМО. - 2002. - 511 с.
44. Циганкова Т. Науковий журнал. Міжнародна економічна політика. 2019. – С.33-34.
45. Циганкова Т. Науковий журнал. Міжнародна економічна політика. 2019. – С.15-17.
46. Циганкова Т. Науковий журнал. Міжнародна економічна політика. 2019. – С.23-30.
47. Цыганков П.А. Мировая политика и ее содержание // Международные процессы. 2005. № 1.
48. Швиданенко О. Новітня парадигма глобалізації: світоцілісність чи альтернативи розвитку? 2005. – С.20-25.
49. Шуляк П.С. Українсько-російські економічні відносини на сучасному етапі розвитку // Економіка, фінанси, право. – 2004. – №6. – С. 13-18.
50. Ялі М.Х. Навчальна програма дисципліни «Теорія міжнародних відносин» (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2007. – 18 с.
51. Ялі М.Х. Неусвідомлена революція, або вплив інформаційних технологій на суспільні відносини в умовах глобалізації // Політика і час. - 2006.- №5.С. 34-40.
52. Ялі М.Х. Цивілізаційна парадигма в дослідженні системи міжнародних відносин // Дослідження світової політики: Зб. Наукових праць. Вип. 31.- К.: ІСЕМВ НАН України, 2005. – С.227-240.

PALIICHUL SNIZHANA
**CHALLENGES OF FORMING A NEW WORLD ORDER: COMPONENTS,
PROCESSES AND ACTORS**
GRADUATE WORK
SUMMARY

The relevance of my topic is determined by changes in the future, which requires improvements in political, economic and other spheres. Another important aspect of the topic is the ways of the consequences of globalization. As globalization engulfs the world, it is important to understand where technological processes are moving, because the far-reaching consequences of globalization are complex and political. As with great technological advances, globalization benefits society as a whole but harms certain groups.

The main purpose of the thesis is to learn about possible options for further developments based on studies of international relations and the world order. Because you always need to be a few steps ahead. Advanced states are developing and prospering, but no one knows what will happen next, so it is necessary to predict. Objectives of the study. The primary task of the thesis was to reveal the meaning of the concept of "world order". Next, the ideologies of the world order and the prospects of the modern world order were described. It is also necessary to establish the main hegemonies in the old and new world order, to reveal the problems of the new world order, and what threats there are in the future. It is also necessary to analyze what future threats will lead to and identify future trends for major states in the international arena.

The object of the study is the new order that is emerging in these processes that are currently taking place in the international arena, so what the further development will be can only be guessed at, given that mankind will not be able to control diseases and global cataclysms.

The subject of the study is the preconditions for the formation of a new world order, and the current state of the world order.

Methodology and research methods. The methodological basis of the study are theoretical, empirical and epistemological. This allowed us to consider everything as accurately as possible, structured and systematized.

The theoretical method allowed to predict qualitatively possible further events.

The empirical method allowed to collect information, develop hypotheses, and analyze.

The epistemological method helped to learn a lot of new information, process it, structure and use it appropriately

Structure of work. The study consists of an introduction, three sections and subsections to them, consisting of; the work contains 88 pages of text. The list includes sources 52 names.

As a result of using a set of scientific research methods during the writing of the thesis, the current concepts of the world order were analyzed, and different interpretations of the concepts of "international" and "world" orders were provided.

The international order is about how rules, institutions, laws and norms develop and maintain models of relationships and actions. Theories of international relations can be classified according to whether they conceptualize order through a relative balance of coercion and consent. The world order is the principles, norms and institutions that govern the behavior and activities of international actors. The world order combines elements of stability, stability, ie the order itself, and transition as an accumulation of prerequisites for advancing to higher forms of organization of international relations, relevant to public life.

Under the "international order" it is proposed to understand the structure of the relationship based on the system of rules and regulations, elected by the world community and regulating the relations between the states and other subjects of the international system at a certain historical stage of development, and also at the lower levels of this system, and meet the current needs of all the most influential entities of the international arena.

The "international order" will move to a qualitatively new state of the "world order" only then, when absolutely all subjects of the international system will be involved in the process of ordering, and the relations between them will be regulated with the help of the only ones for all norms, rules and mechanisms of support of this order and on the basis of criteria, which will meet the needs of all members of the world community of this historical epoch. This is how the author sees the meaning of the concept of "world order" in its purely theoretical, idealized form.

However, in practice, the current international system still exists within the order of the lowest organizational level, which embodies all the diversity of the constituent elements of the international system, including the existing contradictions between them as ideological, cultural and confessional, as well as military, geopolitical, economic and technological origin. According to the author, this is, by definition, the "world order" in its real dimension.

The concept of "new world order" was used in discussions about the future structure of the world in different historical periods. A number of works by English-speaking publicists of the early 1990s, usually related to conspiracy literature, are also devoted to the development of the concept of the "new world order".

Digitalisation and climate change are the main drivers of current and future change. Multilateralism will need to be adapted and reformed to remain relevant and on the agenda of these dual challenges. COVID-19 is so confusing that it makes us think about how our societies work - and about the effectiveness of multilateralism.

Looking at and analyzing existing on the current day of the typology of models of international orders, as well as the author's automated scheme of the applied political analysis of the world order, which includes the following elements:

- the existence of a recognized hierarchy between the subjects of international relations, including both the states and the new subjects of world politics;
- a set of principles and rules of foreign policy behavior;

- The system of decision-making on key international issues, which includes the mechanism of representation of the interests of lower-level students in the adoption of the decision-making process;
- a set of morally permissible sanctions for their violations and mechanisms for imposing these sanctions;
- forms, methods and techniques of implementation of adopted decisions, ie - mode of implementation of the international order;
- the influence of the external environment on the process of self-organization of the international system.

According to its basic principles of formation and functioning, the international system is an open, complex and unstable system that characterizes and separates.

Other characteristic features of the international system are adaptability, as well as affecting the state of equilibrium in transition periods. From time to time it remains in a state of instability and finds itself at the bifurcation point, where several possible variants appear in it, further, starting from the exit of the system to a higher level of self-organization and ending with its final decline. This is due to the fact that the basic mechanisms of the system are no longer working, and new ones have not yet been formed. Therefore, at the bifurcation point, it is in principle impossible to predict the state in which the international system will move.